

RYHMÄMUOTOISEN KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN
KEHITTÄMINEN LOIMAAN KAUPUNGISSA – SOSIAA-
LISTA KUNTOUTUSTA VAI TYÖLLISTÄMISTÄ?

Kaisa Kantola

Opinnäytetyö, Kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kantola, Kaisa. Ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen Loimaan kaupungissa – sosiaalista kuntoutusta vai työllistämistä? Kevät 2018. 54 s., 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää ryhmämuotoista kuntouttavaa työtoimintaa Loimaan kaupungissa. Työtoiminnan ryhmien suunnittelu ja toteutus olivat osa prosessia, jota arvioitiin toiminnan toteutuksen jälkeen työntekijänäkökulmasta. Tutkimus keskittyi ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan arviointiin työvälineenä sekä tarkastelemaan sen yhteyttä sosiaaliseen kuntoutukseen. Tutkimuskysymyksinä olivat: 1) Miten ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta soveltuu työvälineeksi työllistämispalveluihin? Toinen tutkimuskysymys oli: 2) Miten sosiaalinen kuntoutus toimii välineenä kuntouttavassa työtoiminnassa?

Aineisto koostui sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan teoreettisesta viitekehystä sekä teemahaastatteluaineistosta. Teoreettisessa osassa käsitellään sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan käsitteitä sekä nuoria kuntouttavan työtoiminnan kohderyhmänä. Lisäksi kerrotaan lyhyesti Loimaan kuntouttavan työtoiminnan ryhmän suunnitteluprosessista ja ryhmätoiminnan toteutuksesta tutkimuksen pohjana. Teemahaastatteluaineisto koostuu toimintaan osallistuneiden työntekijöiden haastatteluista. Tutkimuksen metodologia perustuu toimintatutkimukseen ja fenomenografiaan. Näiden metodien pohjalta haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmällä.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jonka jälkeen haastatteluaineisto litteroitiin ja luokiteltiin. Tulokset esiteltiin teemahaastattelun pääteemojen mukaisina kokonaisuuksina. Lopuksi tuotoksesta tehtiin päätelmiä ja kehitysehdotuksia.

Tuloksista kävi ilmi, että ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta soveltuu hyvin työkaluksi työllistämistoimintaan. Hyvänä koettiin erityisesti toiminnan vapaamuotoisuus, liikuteltavuus ja muokattavuus kohderyhmän mukaan. Toiminnan arvioitiin soveltuvan myös sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmäksi. Tuloksista voidaan päätellä sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan olevan hyvin lähellä toisiaan.

Asiasanat: kehittämistyö, kuntouttava työtoiminta, sosiaalinen kuntoutus, työntekijänäkökulma

ABSTRACT

Kantola, Kaisa. Development of group-based rehabilitative work in Loimaa city – social rehabilitation or employment? Spring 2018. 54 pages. 2 appendices. Diaconia University of Applied Sciences, Pieksämäki, Degree Programme in Social Services, Degree: Bachelor of Social Services

The aim of the thesis was to develop group-based rehabilitative work in the city of Loimaa. The planning and implementation of the working groups were part of a process that was evaluated after the implementation of the work from the employee perspective. The study focussed on evaluating group-based rehabilitative work as a tool and its connection to social rehabilitation. The two research questions were: 1) How is group-based rehabilitative work suited for employment services? Another research question was: 2) How does social rehabilitation work as a tool for rehabilitative work?

The material consisted of the theoretical reference framework for social rehabilitation and rehabilitation work and theme interview material. The theoretical part deals with conceptions of social rehabilitation and rehabilitative work and the target group of young people in rehabilitative work. In addition, we briefly describe the design and implementation of Loimaa's rehabilitation work group as the basis for the study. The theme interview material consists of interviews with the employees involved. The research methodology is based on activity research and phenomenography. Based on these methods, the interview material was analyzed by the content analysis method.

The interviews were conducted as individual interviews, after which the interview material was read and classified. The results were presented as a whole theme based on theme thematic interviews. Finally, conclusions were drawn from the output and development proposals.

It can be concluded from the qualitative research results that group-based rehabilitation work is well suited for implementation in employment. According to the target group, the freedom of information, mobility and customizability of the activity were noteworthy advantages. The activity was also considered to be suitable as a working method for social rehabilitation. The results indicate that social rehabilitation and rehabilitation work are very close to each other.

Keywords: development work, rehabilitative work, social rehabilitation, employee perspective

SISÄLLYS

1 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN RYHMÄ JA SOSIAALINEN KUNTOUTUS	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	7
3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN NÄKÖKULMASTA.....	9
3.1 Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus - mitä ne ovat?	10
3.1.1 Ajankohtaista tietoa – kuntoutuskäsitteen muutos?.....	10
3.1.2 Sosiaalinen kuntoutus palvelujärjestelmässä.....	11
3.1.3 Kuntouttava työtoiminta palvelujärjestelmässä	12
3.2 Kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen tutkimukset - erityisryhmänä nuoret.....	13
3.2.1 Nuoret työpajalla.....	14
3.2.2 Sosiaalista kuntoutusta nuorille?	15
3.2.3 Sosiaalista kuntoutusta tarvitsevien nuorten määrä.....	16
4 LOIMAAN KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN RYHMÄN SUUNNITTELU	17
4.1 Suunnitteluprosessi – lain antamat määreet toiminnalle	19
4.2 Toiminnan sisällön teemat – Empiirisesti ja tutkittuna	20
5 NUORTEN RYHMÄT – TOTEUTUS.....	21
5.1 Resurssit ja lainsäädännön asettamat puitteet	21
5.2 Ryhmätoiminnan rakenne	22
5.3 Tutkijana ja ohjaajana ryhmässä.....	23
6 TUTKIMUSTA OHJAAVAT TUTKIMUSSUUNTAUKSET, AINEISTON KERUUMENETELMÄ JA ANALYYSIMENETELMÄT	23
6.1 Tutkimussuuntauksat: toimintatutkimus ja fenomenografia	24
6.2 Teemahaastattelu.....	26
6.3 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi	27
7 AINEISTON ANALYYSI.....	27
7.1 Aineiston keruu ja purku	28

7.2 Sisällönanalyysin teemoittelu ja teemojen analyysi	30
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
8.1 Toiminnan suunnittelu	31
8.2 Toiminnan toteutus	34
8.3 Toiminnan arviointi	39
9 PÄÄTELMÄT JA KEHITYSEHDOTUKSIA	42
10 ETIIKKA JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	44
11 POHDINTOJA	45
LÄHTEET	48
LIITE 1 Nuorten ryhmän toimintasuunnitelma.....	52
LIITE 2 Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet.....	54

1 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN RYHMÄ JA SOSIAALINEN KUNTOU- TUS

Työttömyyden aktiivimalli? Osallistava sosiaaliturva? Näihin teemoihin pureutuvat kansan syvät rivit yleisönosastoilla sekä tutkijat yliopistoissa. Jokaista jollain tasolla koskettava ihmisen perustoimeentuloon liittyvä yhteiskunnallinen keskustelu ponnistaa voimansa laman jälkeisestä pitkäaikaistyöttömyydestä, sosiaaliturvan siirtymisestä Kelaan (perusosa) sekä osittain myös sote-uudistuksesta.

Näistä lähtökohdista koin opinnäytetyöni varsin ajankohtaiseksi ja samalla myös tärkeäksi kehittämistyöksi. Kaikkien näiden mallien ja uudistusten takana on ihmisiä, yksilöitä, joiden elämäntilanne voi vaihdella pitkäaikaissairaasta vastavalmistuneeseen tai omaishoitajasta päihdeongelmaiseen. Yhteinen nimike ”työtön” ei kerro ihmisestä mitään. Tämän vuoksi jokaiselle työttömälle pitäisi taata mahdollisuus siihen, että joku kuuntelee ja ottaa asiakseen auttaa juuri häntä etenemään elämässään. Tähän haasteeseen pyrin vastaamaan kehittämällä ryhmätoimintaa, jossa edes kerran viikossa joku kysyy: ”Mitä kuuluu?”.

Opinnäytetyötä aloittaessani oltiin vielä kaukana Varsinais-Suomen telakka ihmeestä ja pitkäaikaistyöttömyys oli edelleen kasvussa. Työllistymistä edistäville palveluille ja uusille innovaatioille kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseksi oli suuri tarve. Piti keksiä, miten kasvavaan kysyntään voitaisiin vastata ilman henkilöstön lisäämistä. Toisaalta selatessani sosiaaliseen kuntoutukseen ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvää tutkimusmateriaalia havaitsin kuntoutusparadigman muutoksen sosiaalisen kuntoutuksen alueella. Sosiaalinen kuntoutus oli nostettu keskeiseen osaan kuntoutuksen tutkimusta ja tämän tutkimuksen kautta sille oli annettu tasavertainen arvo lääkinnällisen ja ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Työssäni on keskeisessä osassa työntekijä näkökulma, koska asiakaskyselyt olivat jo toiminnan arkipäivää. Koin tärkeäksi antaa työntekijöiden kertoa, millaisena he kokevat ryhmätoiminnan. Työntekijöiden näkökulman mukaan ottaminen lisää todennäköisyyttä toiminnan muotoutumisesta pysyväksi toimintamalliksi, jos toiminta koetaan mielek-

kääksi ja hyväksi tavaksi tehdä työtä. Työntekijöiden kuuleminen ja työn reflektointi lisäävät työntekijöiden osallisuutta työnsä suunnitteluun. Oman työn suunnitteluun osallistuminen lisää työhyvinvointia.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää ryhmämuotoista kuntouttavaa työtoimintaa Loimaan kaupungissa. Työtoiminnan ryhmien suunnittelu ja toteutus olivat osa prosessia, jota arvioitiin toiminnan toteutuksen jälkeen työntekijänäkökulmasta. Tutkimuskysymyksinä olivat: 1) Miten ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta soveltuu työvälineeksi työllistämispalveluihin? Toinen tutkimuskysymys oli: 2) Miten sosiaalinen kuntoutus toimii välineenä kuntouttavassa työtoiminnassa?

Kuntouttavan työtoiminnan ryhmän suunnitteluprosessi käynnistyi keväällä 2016 yhteistyössä Loimaan työllistämispalveluiden kanssa. Nuorten työttömyys oli lisääntynyt ja erityisesti nuorten pitkäaikaistyöttömyys oli kasvussa. TE- palveluiden asiantuntijan mukaan nuorilla oli myös laaja-alaisempia ongelmia esimerkiksi päihteiden käytön ja mielenterveydellisten ongelmien suhteen. Piti saada jokin uusi toiminto, millä voitaisiin vastata palvelun kasvavaan kysyntään. Aloin kehittää nuorten kuntouttavan työtoiminnan ryhmää yhteistyössä nuorten työpajaohjaajan ja kuntouttavan työtoiminnan ryhmän-ohjaajan kanssa. Suunnitteluun osallistui myös työtoiminnan koordinaattori. Johtoajatuksena oli tehdä suljettu ryhmä, joka vastaa kestoltaan kuntouttavan työtoiminnan ensimmäistä jaksoa.

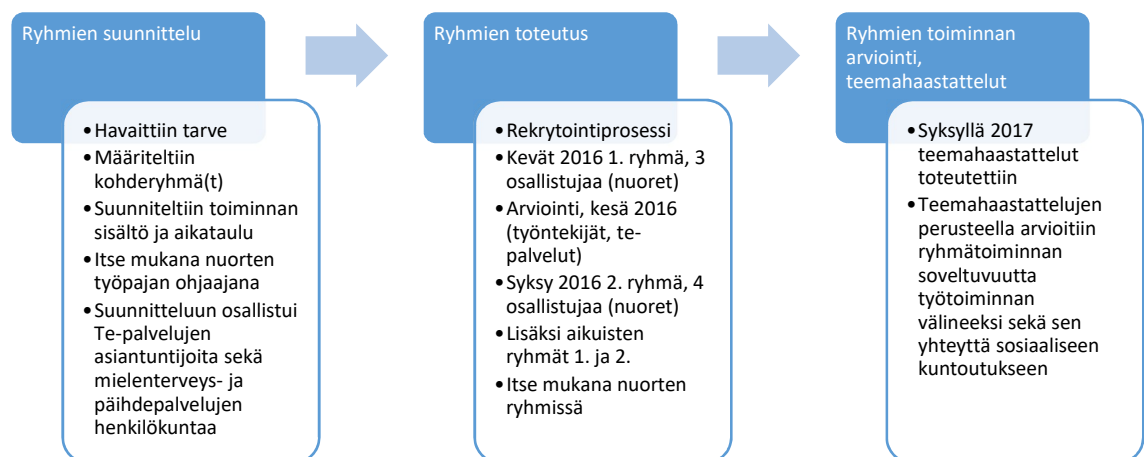
Nuorten kohdalla olisi erityisen tärkeää päästä jonkin palvelun piiriin heti työttömyyden alkuvaiheessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisopolitiikkaan kuuluvalla nuorisotakuulla pyritään varmistamaan nuorelle palvelujen saatavuus (Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.). TE- palvelujen näkökulmasta nuorisotakuu koskee kaikkia alle 25- vuotiaita nuoria sekä 25-29 - vuotiaita vastavalmistuneita nuoria. Nuorisotakuu tarkoittaa, että TE-palvelut tarjoavat nuorelle palvelua tai toimenpidettä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun työnhaku on alkanut (TE-palvelut i.a.). Nuorisotakuun toteutumiseen

Loimaalla pyrkii vastaamaan työllistämispalveluista Nuorten työpaja. Muita toimijoita ovat nuorisopalvelut ja siellä erityisesti etsivä nuorisotyö. Toimijat ovat nuorisolain mukaisen nuorten palveluverkoston edustajia. Monialaisesta yhteistyöstä säädetään nuorisolaissa § 7 a, jossa verkoston tehtäväksi määritellään nuorille suunnattujen palvelujen keskinäisen toiminnan ja vaikuttavuuden parantaminen. (Nuorisolaki 2006; Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a.)

Olen haastatellut yhteistyökumppaneita ja pyytänyt heiltä palautetta ideasta. Yhteistyötä suunnitteluvaiheessa on tehty TE-palveluiden, työllistämispalveluiden, aikuissosiaalityön, päihde- ja mielenterveyspalveluiden sekä nuorisopalveluiden kanssa. Asiakkaita on kuultu palautekyselyiden kautta, sekä suoraan haastatteleamalla heitä. Tietoa kertyy myös havainnoimalla asiakkaita työpajalla. Heidän mielipiteensä on tärkein työkalu kehitettäessä palvelua, joka vastaisi nuorten tarpeisiin.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita ovat myös toimeentulokiasiakkaat aikuissosiaalityön kautta. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma matalan kynnyksen starttijaksossa on tärkeä. Asiakkaiden toimintakyvyn selvittäminen ja sen parantaminen olivat tämän ryhmätoiminnan keskeisiä tavoitteita. Osallisuus ja yhteisöllisyys ryhmätoiminnassa ovat ensimmäinen askel pitkän työttömyyden katkaisemisessa. Toimintakyvyn ja voimavarojen lisääntyessä asiakkaiden mahdollisuudet löytää työ- tai koulupaikka tai muu heille sopiva palvelu kasvavat. Sosiaalista kuntoutusta kuntouttavan työtoiminnan menetelmänä tarkastelen teoreettisesti luvussa 3. Kuviossa 1. on kuvattuna koko opinnäytetyöprosessin kulku.

Kuvio 1. opinnäytetyöprosessin kulku

3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN NÄKÖKULMASTA

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli kartoittaa kuntouttavan työtoiminnan tehtävää sosiaalisen kuntoutuksen välineenä. Katsauksessa tutkitaan sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan käsitettä ja sijoittumista palvelujärjestelmään. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on lainsäädännössä uusi ja sen merkitystä on viime vuosina tutkittu sosiaali- ja terveysministeriön asettamissa työryhmissä. Kirjallisuuskatsauksessa on käytetty näiden työryhmien materiaaleja ajankohtaisen tiedon saamiseksi. Lähteenä arvioin sosiaali- ja terveysministeriön luotettavaksi.

Kuntouttava työtoiminta on sisällytetty uuteen sosiaalihuoltolakiin ja sen asema sosiaalisen kuntoutuksen välineenä on tunnistettu ja tunnustettu. Kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan kuntouttavaa työtoimintaa erityisesti nuorten pitkäaikaistyöttömyyden katkaisun välineenä. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos on julkaissut tutkimuksia kuntouttavasta työtoiminnasta 2010-luvulla. Mielenkiintoista on ollut huomata tuoreimpien raporttien valossa, miten kuntouttava työtoiminta on alettu nähdä sosiaalisen osallisuuden lisäämisen välineenä. Aiemmin kuntouttava työtoiminta on mielletty avoimille työmarkkinoille tähtääväksi työhallinnon toimenpiteeksi.

Kirjallisuuskatsaus toimii pohjana nuorten kuntouttavan työtoiminnan ryhmän suunnittelulle. Ryhmää varten etsitään tietoa niistä teemoista, joita ryhmän pitäisi käsitellä elämänhallinnan ja osallisuuden vahvistamiseksi. Loimaalle sijoittuvan ryhmän toiminnan suunnittelun pohjana on käytetty empiiristä kokemustietoa nuorten työpajan asiakkaista ja kehitystarpeista. Kehitystarpeita on nostettu esiin Nuorten työpajan ohjausryhmissä sekä työntekijöiden kesken palaverissa. Tästä tiedosta suurin osa on niin kutsuttua hiljaista tietoa, josta lähteitä ei ole saatavilla. Olennaista olisi saada tämä tieto näkyväksi ja mallintaa hyviä käytäntöjä.

Lisäksi kirjallisuuskatsauksessa on esitelty tilastoja Loimaan työttömyydestä vuonna 2016 Kelan työmarkkinatukitilastojen mukaan. Tilastoilla on pyritty selvittämään mahdollisten nuorten kuntouttavan työtoiminnan ryhmän asiakkaiden määrää sekä tarvetta nuorten lisäpalvelulle.

3.1 Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus - mitä ne ovat?

Tässä luvussa määrittelen sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan käsitteitä ja kuvaan niiden sijoittumista palvelujärjestelmään. Sivuan myös kuntoutuksen käsitettä yleisellä tasolla.

Olen huomionnut lainsäädännön määritellessäni palveluja ja niiden sisältöä sekä asiakas-kuntaa. Sosiaalihuoltolain muutos muokkaa yhteiskunnallisella tasolla kuntoutuksen paradigmaa. Lakiin kirjattuna sosiaalinen kuntoutus saa virallisen aseman kuntoutuksen viidakossa.

3.1.1 Ajankohtaista tietoa – kuntoutuskäsitteen muutos?

Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen tutkimuksista koskien kuntouttavaa työtoimintaa ja nuorten sosiaalista kuntoutusta. Halusin tutkimusaineiston olevan mahdollisimman ajankohtaista, koska sosiaalihuoltolaki ja laki kuntouttavasta työtoiminnasta ovat muuttuneet 2010-2014.

Ajankohtainen tutkimustieto vastaa parhaiten tutkimuskysymykseeni kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen sisällöstä, merkityksestä ja luonteesta kuntoutuspalveluna. Raportissa Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet Järvikoski kuvaa sosiaalista kuntoutusta pyrkimyksenä saavuttaa ja palauttaa kuntoutuvan henkilön kyky selviytyä arkipäivän välttämättömistä toiminnoista, vuorovaikutussuhteistaan ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Yhteiskunnallista osallisuutta tuetaan vahvistamalla hänen itsenäistä suoriutumistaan, sosiaalista toimintakykyään ja sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä. Tavoitteisiin pyritään luomalla edellytyksiä osallistumiseen, tukemalla sosiaalisten verkostojen toimivuutta ja taloudellista turvallisuutta. (Järvikoski 2014, 47.) Samat kriteerit koskevat kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä.

Lainsäädäntö on keskeinen osa toiminnan suunnittelua. Lainsäädäntö määrittelee kuntouttavan työtoiminnan kestoja ja asiakasryhmää (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta

2001). Lisäksi lainsäädäntö määrittelee asiakkaan kuntouttavan työtoiminnan ajalta saamia etuuksia (Työttömyysturvalaki 2002). 2014 sosiaalihuoltolaissa puolestaan määritellään sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ja asiakasryhmää (sosiaalihuoltolaki 2014). Lainsäädännön ymmärtäminen ja soveltaminen ovat sosiaalihoijaajan työn kannalta olennaisia tehtäviä. On tärkeää olla selvillä uusimmasta lainsäädännöstä, jotta voi toimia asiakastyössä asiakkaan asianajajana ja löytää hänelle kuuluvat etuudet ja palvelut.

Lisäksi olen tutkinut sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä kuntoutuksen perusteoksista. Samoista lähteistä selvitin myös kuntouttavan työtoiminnan sijoittumista kuntoutuspalveluiden kenttään. Kuntouttavan työtoiminnan asema ”kaksoisagenttina”, sekä työhallinnon, että sosiaalityön sisältämänä menetelmänä, ilmeni tästä materiaalista selvästi. Sosiaalinen kuntoutus käsitteenä jäi varsin epämääräiseksi, luultavasti kirjojen julkaisuajan vuoksi. Käyttämäni teokset olivat vuosilta 2004-2009. Sosiaalinen kuntoutus määriteltiin toiminnaksi, joka ei ole lääkinnällistä, ammatillista tai kasvatuksellista. Toisaalta sosiaalista kuntoutusta tehdään kaikkien näiden rinnalla, jotta tuki palvelusta toiseen siirryttäessä säilyisi. Kuntoutuksen paradigman muuttuessa sairaus-vamma-ajattelusta kohti ennaltaehkäisevää ja asiakaslähtöistä muuttuu myös käsitteen sisältö ratkaisevasti. (Järvikoski & Härkäpää 2004; Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009; Kallanranta, Rissanen, Suikkanen 2008.)

3.1.2 Sosiaalinen kuntoutus palvelujärjestelmässä

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihoitolaissa määritettyä palvelua. Laissa sosiaalinen kuntoutus määritellään seuraavasti:

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaalihoitajien keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Erityisryhmänä laissa on mainittu nuoret, joiden kohdalla sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuoren sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. (Sosiaalihoitolaki 2014.) Sosiaalihoitolaissa soveltamisoppaassa sosiaalinen kuntoutus määritellään osaksi monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sitä on toteutettava tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailla on kasautuneita

ja pitkittyneitä ongelmia, joiden ratkaisemiseen yksittäinen interventio tai toimenpide ei riitä. Tilanteen korjaamiseen vaaditaan pitkäjänteistä ja kokonaisvaltaista työtettä henkilön sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. (Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas, 2016.)

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa painotetaan sosiaalisen kuntoutuksen toiminnallista luonnetta. Toiminnallisuuden toteutuspaikan ja tavan määrittelevät asiakkaalle yhdessä suunnitellut henkilökohtaiset tavoitteet. Tavoitteina voivat olla esimerkiksi päihteen arki tai ryhmässä toimimisen opettelu. Oppaassa nuoret huomioidaan erityisryhmänä. Nuorisopalvelutakuussa painotetaan nuorten palveluissa monialaista yhteistyötä, jolloin nuoren saama tuki on jatkumo yksittäisten palvelujen sijaan. Tällä alle 25-vuotialle suunnatulla palvelulla toteutetaan nuorisotakuuta sosiaalihuollossa. (Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas, 2016.)

Palvelujärjestelmässä sosiaalinen kuntoutus sijoittuu sosiaalihuollon palveluihin (Sosiaalihuoltolaki 2014). Toimeentulotuen perusosan siirtyminen KELA:an avaa varmasti mahdollisuuksia tehdä asiakaslähtöisempää sosiaalityötä kuntien sosiaalitoimistoissa. Palveluohjaus, erilaiset toiminnalliset menetelmät ja psykososiaalinen tukeminen tulevat olemaan sosiaaliohjaajien työkenttää tulevaisuudessa. Aiemmin toimeentulotuen laskeminen ja maksatus lohkaisivat suuren osan työajasta, mutta nyt aikaa vapautuu todelliseen sosiaalityöhön asiakkaiden ohjaus -ja neuvontatyössä.

3.1.3 Kuntouttava työtoiminta palvelujärjestelmässä

Kuntouttava työtoiminta on kehitetty katkaisemaan pitkäaikaistyöttömyyttä ja vähentämään siitä aiheutuvia sosiaalisia haittoja. Aluksi kuntouttava työtoiminta oli suunnattu alle 25-vuotiaille, mutta on laajentunut käsittämään kaikki työikäiset pitkäaikaistyöttömät. Kuntouttava työtoiminta on työllistymistä edistävä toimenpide, jonka tavoitteena on kuntoutua työelämään. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen perustuu lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta. (Karjalainen & Karjalainen 2010.)

2010 kuntouttavasta työtoiminnasta tuli velvoittavaa myös yli 25-vuotialle. Jos työllistymis- tai aktivointisuunnitelmaan on kirjattu kuntouttavan työtoiminnan aloittaminen,

on se myös aloitettava työmarkkinatuen menettämisen uhalla. Myös toimeentulotukea voidaan leikata, jos henkilö kieltäytyy osallistumasta kuntouttavaan työtoimintaan tai muuhun työllistämistä edistävään palveluun. Toimeentulotukea voidaan toistuvan työtoiminnasta kieltäytymisen vuoksi leikata jopa 40%. (Laki toimeentulotuesta 1997.) Tässä on jo viitteitä osallistavasta sosiaaliturvasta? Laissa mainitaan moniammatillisen suunnitelman laatimisesta asiakkaalle, jolta perusosaa on leikattu (Laki toimeentulotuesta 1997). Nähtäväksi jää, miten KELA onnistuu laatimaan näitä suunnitelmia. Vaarana on, että asiakkaalta leikataan automaattisesti perusosaa ja sosiaalisen tilanteen selvitystyö jää tekemättä.

Henkilön pitää olla työtön työnhakija ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta. Aktivointisuunnitelman laativat työ- ja elinkeinotoimisto ja kunta yhdessä asiakkaan kanssa. Suunnitelman laatimisen tavoitteena on parantaa pitkään työttömänä olleen henkilön työllistymisedellytyksiä sekä elämänhallintaa. Siihen voidaan sisällyttää julkisia työvoimapalveluja, erilaisia sosiaali-, terveys-, koulutus- ja kuntoutuspalveluja sekä kuntouttavaa työtoimintaa. (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos i.a.)

Palvelujärjestelmässä kuntouttava työtoiminta sijoittuu työllistämistä edistäviin palveluihin (Työttömyysturvalaki 2002), mutta järjestämisvastuu on kunnalla (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001). Kunnan edustaja on mukana aktivointisuunnitelman tekemisessä ja kuntouttava työtoiminta on myös sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalipalvelua (Sosiaalihuoltolaki 2014; Työttömyysturvalaki 2002). Tästä voidaan päätellä, että kuntouttava työtoiminta on matalan kynnyksen palvelua henkilöille, jotka ovat syrjäytymisvaarassa tai jo jääneet sosiaaliseen marginaaliin.

3.2 Kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen tutkimukset - erityisryhmänä nuoret

Tässä kappaleessa käsittelen nuoria sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaina. Kuntoutussäätiön laatimassa raportissa selvitettiin nuorten sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa ja yhteenvedona esitettiin kehittämissuhteita aineiston pohjalta.

Nuorten työpajaympäristöön sijoittunut tutkimus ylisukupolvisesta työttömyydestä antoi hyvän kuvan työpajanuoresta tutkimuksen keinoin. Tutkimus oli tehty jo vuonna 2006, mutta koin aineiston kattavaksi ja olennaiseksi lisäämään ymmärrystä työpajan asiakkaista. Mielenkiintoista tutkimuksessa oli ajankohta, joka sijoittuu aikaan ennen talouden laskusuhdannetta. Siitä huolimatta työttömyyden taustalla vaikuttavat syyt olivat hyvin saman kaltaisia, kuin työpajoilla nyt nähtävissä olevat nuorten ongelmat.

3.2.1 Nuoret työpajalla

Nuorisotutkimusseuran julkaisussa Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla kuvataan työpajan merkitystä ylisukupolvisen työttömyyden katkaisijana. Pitkittyvä työttömyys nuorilla johtaa tutkimuksen mukaan nopeammin kasautuviin ongelmiin, kuin vanhemmalla väestöllä. Esimerkiksi päivärytmi muuttui tutkimuksen perusteella nopeasti valtaväestöstä poikkeavaksi. (Pohjantammi 2006.) Tämän vuoksi kuntouttavan työtoiminnan paikkoja pitäisi olla riittävästi saatavilla, jotta nuoret pääsisivät nopeasti palvelujen piiriin. Ryhmämuotoisella kuntouttavan työtoiminnan jaksolla saadaan lisäkapasiteettia tarvittaessa ”normaalin” työpajatoiminnan lisäksi.

Kotona koettu työttömyys ja siihen sopeutuminen todettiin kohonneeksi riskitekijäksi syrjäytymiseen. Kotoa omaksuttu ”työttömyyden kulttuuri”, työttömyys nähdään neutraalina ja jossain määrin normaalina elämän muotona. Nuoren passivoituminen tai syväpassivoituminen työttömyysjakson aikana voidaan purkaa työpajajakson aikana. Tähän tarvitaan työ - ja yksilövalmennuksen yhteistyötä. Sosiaalisen passivoitumisen ja kanssakäynnin esteiden purkaminen tukee nuoren valmiutta työpajatyöskentelyyn ja siten edistää koulutukseen ja töihin hakeutumista. Siten kaikki yksilövalmennuksen keinot, kuten työvalmennuksenkin keinot voivat yksilöllisesti vaihdellen katkaista ylisukupolvista työttömyyttä, jota pajanuorista useimmat ovat kokeneet. (Pohjantammi 2006, 147.) Nuorten työpajalle suunnittelemani työtoiminnan ryhmän tarkoituksena oli käyttää yksilövalmennuksen keinoja palvelutarpeen selvittämiseksi ja antaa riittävästi yksilöohjausta nuorten tarpeisiin. Tämä ryhmä toimisi erillisenä osana työpajaa, eikä sen tarvitse olla sisällöltään varsinaista työpaja työskentelyä, vaan voidaan keskittyä yksilöllisesti ratkaisemaan osallistujien työllistymisen esteitä.

3.2.2 Sosiaalista kuntoutusta nuorille?

Kuntoutussäätiön toteuttamassa selvityksessä nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta pyrittiin analysoimaan nuorten sosiaalisen kuntoutuksen nykytilaa ja nostamaan esille nykyisiä hyviä käytäntöjä. Käytännöille yhteistä oli matalan kynnyksen moniammatillinen palveluohjaus, joka kokosi nuoren tarvitsemia palveluja yhden katon alle. Tärkeänä nähtiin arjen tukeminen sosiaaliohjauksen keinoin ja kuntouttava työtoiminta tai muu työllistymiseen tähtäävä ohjaus- ja neuvontapalvelu. Puutteita koettiin henkilöstöresursseissa erityisesti asumisen tukemisen kohdalla. (Ala- Kauhaluoma & Tuusa 2014.) Nuorten työpajalla toteutetaan jo nyt kokonaisvaltaista elämänhallinnan tukemista. Uusi ryhmätoiminta haluttiin eriyttää työpajan perustoiminnasta, jotta palveluohjaukselle jäisi enemmän aikaa. Tarkoituksena on, että aloitusjakson jälkeen jokaiselle nuorelle löytyisi työtä, koulutuspaikka tai muu hänen tarvitsemansa palvelu.

Osallistava palvelujen suunnittelu ja mielekäs päivätoiminta on havaittu tehokkaaksi keinoksi ennaltaehkäistä syrjäytymistä. Toimintaan sisältyvä työ- ja toimintakyvyn arviointi ja kokonaisvaltainen intensiivisellä yksilöohjauksella koordinoitu palveluprosessi on nuoren kuntoutumisen edellytys. Raportissa todettiin kuntouttavan työtoiminnan olevan esimerkkikunnissa keskeinen nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelu. (Ala- Kauhaluoma & Tuusa 2014.)

Raportin tuloksena kehitysehdotuksissa määriteltiin minkälaisia palveluja nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen pitäisi jatkossa sisältyä. Seuraavassa raportissa suositeltu palvelukokonaisuus Ala-Kauhaluoman ja Tuusan mukaan:

- Yksilöllinen ja ryhmämuotoinen tuki ja valmennus, jonka avulla edistetään nuorten osallisuutta, elämänhallintaa, vuorovaikutustaitoja, tulevaisuuden suunnitelmia, arjessa selviytymistä ja itsenäistä asumista.
 - Palveluun voidaan räätälöidä yksilöllisten tarpeiden pohjalta tukea ja valmennusta liittyen erilaisista arjen asioista selviytymiseen, kuten rahaasioiden hallintaa parantavaa talousneuvontaa; käytännön asioiden hoitamiseen ja asiointiin liittyvää ohjausta sekä ruuanlaittoon, hygieniaan, kodinhoitoon ja siivoukseen liittyvää opetusta ja ohjausta.
 - Tuessa ja valmennuksessa voidaan hyödyntää sekä ammattilaisten panosta että vertaistukea, nuorten omaehtoista toimintaa sekä erilaista kolmannen sektorin toimijoiden tuottamaa aktiivointi- ja harrastustoimintaa.
 - Nuorten osallisuutta ja työllistymisedellytyksiä parantavia työtehtäviä (joita suoritetaan ilman ansiotarkoitusta), ja niiden mahdollistama työssä oppiminen ja valmentautuminen työ- tai opintopolulla eteenpäin.

(Ala- Kauhaluoma & Tuusa 2014, 58-59)

3.2.3 Sosiaalista kuntoutusta tarvitsevien nuorten määrä

Ala-Kauhaluoman ja Tuusan mukaan arviot syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrästä vaihtelevat eri määritelmien ja käytettyjen mittarien mukaan. Tilastojen ongelma on, etteivät ne kovin hyvin kuvaa köyhyyttä ja huono-osaisuutta monilotteisena ilmiönä. Ala-Kauhaluoma ja Tuusa olivat valinneet seuraavia tilastollisia lukuja kuvaamaan syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrää:

- 145 900 työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevaa (15–29 v.) nuorta lokakuussa 2014
 - 10 000 työttömänä ja koulutuksen ulkopuolella ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevaa (20–29 v.) nuorta
 - 52 000 alle 25-vuotiasta työtöntä työnhakijaa heinäkuussa 2014, joista noin ¼ pitkäaikaistyöttömiä
 - 150 000 täysin tilastojen ulkopuolella olevaa (15–29 v.) nuorta vuonna 2014
 - 22 938 pitkäaikaisesti (10–12 kk) toimeentulotukea saanutta 18–29-vuotiasta nuorta vuonna 2012
 - 88 795 lasta ja nuorta lastensuojelun avohuollon asiakkaina, kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli 18 022 lasta ja nuorta vuonna 2013
- (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2014, 18-19.)

Tilastotietokanta Kelastosta selvitin mahdollisten asiakkaiden määrää Loimaalla. Hakutekijöinä käytin työmarkkinatuen saajia, ikää ja muuttujana aktivointitoimenpiteen ajalta maksetut ja työttömyyden perusteella maksetut. Perusteena ikärajauskelle on nuoren määrittely sosiaaliturvalaissa alle 25-vuotiaaksi (Sosiaalihuoltolaki 2014). Ilman aktivointia olevat nuoret ovat mahdollisia kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita.

Aktivoinnin perusteella työmarkkinatukea oli saanut vuonna 2016 86kpl 17-24-vuotiaasta loimaalaista nuorta. Työttömyyden perusteella työmarkkinatukea oli saanut vuonna 2016 130kpl 17-24-vuotiaasta nuorta. Lukujen perusteella mahdollisia uusia asiakkaita on 130kpl (Suomen virallinen tilasto 2017). Luku ei kerro aivan koko totuutta, koska työmarkkinatukea saavat nuoret ovat usein vastavalmistuneita, eikä heillä ole vielä ollut työllistymisehdon täyttävää työsuhdetta. Useat nuoret ovat hetkellisesti työttöminä valmistumisen jälkeen, joka myös kasvattaa lukuja.

Kunnan osarahoittama työmarkkinatuki antaa ehkä totuudenmukaisemman kuvan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista. Osa-rahoitus alkaa, kun työttömyyttä on kestänyt 300 päivää (KELA i.a.). Nuorilla aktivointiehto täyttyy 180 päivää kestäneen työttömyyden jälkeen, joten teoriassa aktivointitoimien ulkopuolella olevia yli 300 päivää työttömänä olleita alle 25-vuotiaita nuoria ei pitäisi olla lainkaan (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001). Kelaston tilastotietokannan mukaan heitä on kuitenkin ikäryhmässä 20-24 vuotta 31 kpl vuonna 2016 (Suomen virallinen tilasto 2017). Kasvua edelliseen vuoteen on ollut 8 henkilöä. Kehitys on huolestuttavaa ja toimiin nuorten pitkäaikaistyöttömyyden kasvun ehkäisemiseksi pitää ryhtyä pikaisesti.

Ikäryhmässä 17-19 vuotta yli 300 päivää työmarkkinatukea saaneita ei ole lainkaan, joka kertoo ikäryhmälle tyypillisestä lyhyestä työttömyydestä valmistumisen jälkeen. Toisaalta se kertoo myös aktivoinnin toimimisesta ikäryhmässä 17-19 vuotta. Aktivointitoimenpiteessä samassa ikäryhmässä oli 28 nuorta ja työttömyysperusteista tukea oli saanut 31 nuorta vuonna 2016 (Suomen virallinen tilasto 2017). Kaikki ikäryhmän nuoret ovat siis saaneet tarvitsemansa palvelun määräajassa tai työllistyneet.

Tässä ulkopuolelle jäävät toimeentulotukea työttömyyden perusteella saavat nuoret. Alle 25-vuotias nuori, jolla ei ole ammatillista tutkintoa, määrätään 21 viikon työmarkkinatuen odotusajalle (Työttömyysturvalaki 2002). Tällä välin toimeentulotuki on ainut vaihtoehto toimeentulotuen turvaamiseen.

4 LOIMAAN KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN RYHMÄN SUUNNITTELU

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrittelee yleisiä reunaehtoja kuntouttavalle työtoiminnalle. Lain mukaan kuntouttavaa työtoimintaa on kunnan järjestämä toiminta, jonka tarkoituksena on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001.)

Ryhmän suunnittelussa oli lisäksi tärkeää valita oikeat teemat asiakasryhmälle. Suunnittelun pohjaksi otettiin huomioon nuorten työpajan kehitystarpeet. Kehitystarve oli, miten voidaan vastata palvelun kysyntään olemassa olevalla henkilöstöresurssilla? Nuorten työttömyys oli lisääntynyt ja erityisesti nuorten pitkäaikaistyöttömyys oli kasvussa. TE- palveluiden asiantuntijan mukaan nuorilla oli myös laaja-alaisempia ongelmia esimerkiksi päihteiden käytön ja mielenterveydellisten ongelmien suhteen.

Teemojen lähtökohtana oli näkemys ihmisestä psyko-fyysis-sosiaalisena kokonaisuutena eli holistinen ihmiskäsitys. Jäljempänä kerron teemojen valinnasta tarkemmin perustuen Raija Kerättären väitöskirjaan. Kerätär pitää biospykososiaalista arviointimallia parhaana arvioitaessa pitkäaikaistyöttömien työkykyä (Kerätär 2016).

Ryhmässä haluttiin tukea henkilön oman elämän hallintaa ja löytää voimavaroja työnhakuun tai koulutukseen pääsemiseksi. Teemat ovat sosiaalisen kuntoutuksen teemoja, koska ryhmän toiminta tähtäsi sosiaaliseen vahvistumiseen ja ”oman elämän herraksi” pääsemiseen. Teemoiksi valikoituivat ravitsemus, liikunta, psyykinen hyvinvointi, päihteet ja riippuvuudet sekä työ ja koulutus. Teemat toistuivat kahteen kertaan jakson aikana ja väliin jätettiin tilaa arviointikerralle. Asiakkaiden toiveita kuunneltiin ja pyrittiin toteuttamaan toiminnan aikana.

Teemojen valinnan taustalla oli tutkimustietoa nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen sisällöistä. Esimerkkinä Ala-Kauhaluoman ja Tuusan Kuntoutussäätiölle tekemän nuorten kuntoutus selvityksen raportissa esitellyt suositukset sille, mitä nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelukokonaisuuteen pitäisi sisältyä Palvelukokonaisuus suositus on esitelty sivulla 15 tässä raportissa. Nuorten työpajalle suunnittelemani työtoiminnan ryhmän tarkoituksena oli käyttää yksilövalmennuksen keinoja palvelutarpeen selvittämiseksi ja antaa riittävästi yksilöohjausta nuorten tarpeisiin. Tämä ryhmä toimi erillisenä osana työpajaa, eikä sen tarvinnut olla sisällöltään varsinaista työpajatyöskentelyä, vaan voitiin keskittyä yksilöllisesti ratkaisemaan osallistujien työllistymisen esteitä.

Nuorten työpajalla toteutetaan jo nyt kokonaisvaltaista elämäntalouden tukemista. Uusi ryhmätoiminta haluttiin eriyttää työpajan perustoiminnasta, jotta palveluohjaukselle jäisi enemmän aikaa. Tarkoituksena on, että aloitusjakson jälkeen jokaiselle nuorelle löytyisi työtä, koulutuspaikka tai muu hänen tarvitsemansa palvelu.

Ryhmän toimintaan sitoutuminen on tärkeää tuloksellisuuden kannalta. Sitoutuakseen ryhmään toiminnan pitää olla mielekästä. Asiakkaat osallistetaan toiminnan suunnitteluun valittujen teemojen pohjalta, jolloin taataan toiminnan mielekkyys ja sitoutuminen on todennäköisempää. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa todettiin, että osallisuuden rakentuminen edellyttää 1) osallistujien kokemustiedon ottamista toiminnan suunnittelun pohjaksi, 2) vallankäytön uudelleenjakoa niin, että työntekijät ja asiakkaat käyttävät jaettua valtaa toiminnan kehittämiseksi, 3) osallistujien ihmisarvoista ja oikeudenmukaista kohtelua ja 4) dialogisen toiminnan menetelmien käyttöä esimerkiksi luomalla osallistujien kanssa toiminnallisia rakenteita, joissa he voivat lisätä tietoisuuttaan omasta tilanteestaan (Luhtasela 2009).

4.1 Suunnitteluprosessi – lain antamat määreet toiminnalle

Ennen työtoiminnan aloitusta tehdään aktivointisuunnitelma. Aktivointisuunnitelma pitää laatia henkilölle, joka on alle 25-vuotias, saanut työmarkkinatukea työllistymissuunnitelman laatimisen jälkeen 180 päivältä viimeisen 12 kuukauden ajalta tai saanut työttömyysturvalain mukaisen luvun 6 §7 työttömyyspäivärahauden ajan työttömyyspäivärahaa tai toimeentulo on perustunut viimeisen 4 kuukauden ajan työttömyyden perusteella maksettuaan toimeentulotukeen. Yli 25-vuotiailla määrääjat työttömyyden keston suhteen ovat pidemmät. Työmarkkinatuki päiviä yli 25-vuotiaalle on pitänyt kertyä 500, työttömyyspäivärahauden jälkeen työttömyyspäivärahaa on saatu 180 päivää tai työttömyyden perusteella maksettua toimeentulotukea on saatu 12 kuukautta. Poikkeus näihin määräaikoihin voidaan tehdä henkilön pyynnöstä. Jos kunta ja työ- ja elinkeinotoimisto arvioivat kuntouttavan työtoiminnan parhaiten tukevan henkilön elämänhallintaa ja työllistymisedellytyksiä voidaan toimintaa järjestää. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001.)

Toteuttamisesta lainsäädäntö määrittelee seuraavaa:

Kuntouttava työtoiminta on sovitettava henkilön työ- ja toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan niin, että se on työmarkkinoille pääsyn kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa. Kuntouttava työtoiminta ei saa vakavasti loukata henkilön uskonnollista tai muuta eettistä vakaumusta.

Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään 3–24 kuukauden mittaiseksi jaksoksi kerrallaan. Jakson aikana henkilön tulee osallistua kuntouttavaan työtoimintaan vähintään yhden ja enintään neljän päivän aikana kalenteriviikossa. Yhden päivän aikana kuntouttavan työtoiminnan tulee kestää vähintään neljä tuntia. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001.)

Näiden reunaehtojen mukaan suunnittelin ryhmän nuorille, jotka täyttävät aktivointiehdon. Tarkoituksena oli tehdä työpajalle kerran viikossa kokoontuva ryhmä, jonka kesto olisi 4 tuntia kerrallaan. Ryhmän kesto olisi kolme kuukautta, jonka aikana selvitettäisiin osallistujien elämäntilanne ja mahdolliset palveluntarpeet. Ennen ryhmän päättymistä jokaiselle osallistujalle olisi jokin jatkosuunnitelma, jota ryhmän päätyttyä alettaisiin toteuttaa.

4.2 Toiminnan sisällön teemat – Empiirisesti ja tutkittuna

Ryhmän sisällön suunnitteluun vaikutti aiempi empiirinen kokemukseni työpajan nuorista, sekä pitkäaikaistyöttömyyttä käsittelevät artikkelit. Raija Kerätär on väitöksessään tutkinut pitkäaikaistyöttömien työkykyä, sairauksien hoitoon ja kuntoutukseen liittyviä tarpeita sekä työkyvyn arvioinnin menetelmiä. (Kerätär 2016.) Työkyvyn arviointi on yksi kuntouttavan työtoiminnan keskeisiä tehtäviä, jotta asiakkaalle voitaisiin räätälöidä kuntoutuspolku työelämään.

Tutkimuksessa todettiin syrjäytymisen asettavan erityisiä haasteita työttömien työkyvyn arviointiin. Parhaaseen tulokseen oli päästy monialaisella arviointimallilla. Kerätär toteaa biopsykososiaaliseen terveystarkastukseen perustuvan arvioinnin toimivimmaksi arvioitaessa työkykyä. (Kerätär 2016.) Ryhmässä voidaan tarkastella henkilön kykyä toimia sosiaalisessa tilanteessa. Lisäksi teemoihin sisällytettiin liikuntaa ja ravintoa koskevia teemoja, joiden avulla on luontevaa keskustella yleisestä terveydentilasta. Näille kerroille oli etukäteistehtäviä, kuten pitää ruokapäiväkirjaa tai liikuntapäiväkirjaa. Käytettävissä oli myös lähete työttömien terveystarkastukseen, jos asiakas koki tarvetta käydä tarkastuttamassa terveydentilansa. Työtä käsiteltiin ilmiönä ja pohdittiin mitä se merkitsee itselle. Koulutustaustat selviteltiin sekä mahdolliset koulutustarpeet. Ryhmässä korostettiin alusta lähtien itsetutkiskelua ja itsetuntemuksen kehittämistä.

Suurella osalla pitkäaikaistyöttömillä työkyky oli merkittävästi alentunut ja sairausryhmistä eniten mielenterveyden häiriöiden takia (Kerätär 2016). Ryhmään olikin mielekästä varata psyykkisen hyvinvoinnin teema ja vierailijoina olivat psykologit erityispalveluyksiköstä. Tavoitteena oli madaltaa kynnystä hakeutua mielenterveyspalveluihin antamalla kasvot siellä toimiville työntekijöille. Toimintakerroille pyrittiin luomaan positiivista ajattelua käyttämällä termejä, kuten liikunnan ilo tai psyykinen hyvinvointi. Riippuvuuksista keskusteltiin luennolla: Miten pääsen eroon huonoista tavoista? Olen työssäni työpajaohjaajana oppinut, että on tärkeää, miten asiat esitetään. Päihdeluento-termi nostaisi tahatontakin vastarintaa ja itse asia jäisi kuulematta.

5 NUORTEN RYHMÄT – TOTEUTUS

Nuorten työpajan ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta toteutettiin kahden pilottiryhmän muodossa keväällä ja syksyllä 2016. Ryhmien välillä tehtiin väliarvio toteutuneesta toiminnasta ja toimintaa muokattiin havaittujen kehitystarpeiden mukaan. Väliarvio tehtiin nuorten työpajaohjaajan ja sidosryhmien kanssa ennen toisen ryhmän rekrytoinnin alkua. Tässä osassa kuvaan ryhmän toimintaa suunnitellun ja toteutuneen toiminnan kautta.

5.1 Resurssit ja lainsäädännön asettamat puitteet

Ohjaajia on 1,3 henkilöä eli käytännössä yksi henkilö ja häntä tarvittaessa sijaistava henkilö. Kehitystyön piti siis pysyä näiden resurssien puitteissa. Kuntouttavan työtoiminnan laki muuttui 1.7.2015 siten, että kuntouttavaa työtoimintaa saa olla neljänä päivänä viikossa (aiemmin 5). Tämä lakimuutos muutti työpajan viikon 4- päiväiseksi. Käytännössä työtoimintaa oli ma-to. Kuntouttavaa työtoimintaa pitää olla vähintään yhtenä päivänä viikossa 4 tunnin ajan. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13§:n muuttamisesta 2015.) Perjantaille pystyi siis suunnittelemaan kuntouttavan työtoiminnan ryhmän, koska ”tavallista” pajatoimintaa ei ollut perjantaisin. Johtoajatuksena

ryhmän toiminnalle oli nopea palveluun pääsy sekä kolmen kuukauden aloitusjakson jälkeen uuden palvelun löytäminen asiakkaalle. Kuntouttavan työtoiminnan aloitusjakson pituus on kolme kalenterikuukautta eli noin 14 toimintakertaa tämän ryhmän puitteissa. Empiirinen kokemus Nuorten työpajan asiakkaista kahden vuoden ajalta oli lähtökohtana toiminnan sisällön suunnittelulle.

5.2 Ryhmätoiminnan rakenne

Asiakkaat saivat omat portfoliokansiot, joihin tallennettiin toimintakerroilla saatua materiaalia ja kirjattiin omia ajatuksia. Jokaisella toimintakerralla oli oma kaarensa, joka toistui samana aiheesta riippumatta. Joka kerta aloitettiin kuulumisten vaihtamisella ja tulevan tai edellisen teeman pohdinnalla. Seuraavaksi käsiteltiin toimintakerran teemaa, joko vierailijan avulla tai materiaaleihin tutustuen ja keskustellen. Toiminnassa käytettiin myös menetelmiä esimerkiksi Hyvän mielen taidot- kortteja ja miellekartta työskentelyä. Toimintakerta päättyi yhteiseen pohdintaan päivän teemasta ja seuraavan kerran orientaatiotehtävän jakamisesta. Liitteinä yksilöidympi kuvaus toimintakertojen teemoista. Liitteessä 1 on eritelty kuvaus toimintakerroista. Ryhmien 1 ja 2 välillä on tehty väliarvio toiminnasta ja ryhmän 2 suunnitelmaa on sen pohjalta muokattu.

Ryhmätoiminta suunniteltiin aluksi suljetun ryhmän periaatteella toimivaksi, mutta toinen ryhmä toimi avoimena ryhmänä rekrytoinnin helpottamiseksi. Aktivointiprosessin kesto oli yllättävän pitkä ja aktivoitavien asiakkaiden halu osallistua mihinkään toimintaan huono. Ryhmään osallistuneet olivat kuitenkin tyytyväisiä, että olivat lähteneet mukaan.

Ryhmän rakenne oli kummallakin kerralla hyvin erilainen. Ensimmäisen ryhmän asiakkaat olivat jo pitkään olleet eri työllistämispalveluissa mukana, kun taas toisen ryhmän asiakkaille ryhmä oli uusi kokemus. Tästä syystä toiminta muodostui erilaiseksi ryhmän tarpeiden perusteella. Molemmissa ryhmissä oli havaittavissa vertaistuellinen henki ja ujoimmatkin uskalsivat esittää ajatuksiaan vapaasti. Ryhmät olivat hyvin tiiviitä ja varsinkin toinen ryhmä koki yhteisöllisyyden yhdeksi tärkeimmistä anneista ryhmässä. Ryhmät olivat pieniä ja siitäkin syystä tiiviitä ja sitoutuneita toimintaan. Ensimmäisellä kerralla asiakkaita oli 3 ja toisella kerralla 4.

Nuorten ryhmien lisäksi samanaikaisesti toimi aikuisille suunnattu kuntouttavan työtoiminnan ryhmä samalla toimintarungolla. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös näiden ryhmien ohjaajan kokemusta ryhmätoiminnan soveltuvuudesta työllistämispalvelun ja sosiaalisen kuntoutuksen välineeksi. Aikuisten ryhmissä osallistujia oli kerralla jopa 9 henkilöä, joten näiden ryhmien toiminnan arvioinnin ottaminen mukaan tutkimukseen lisää sen luotettavuutta.

5.3 Tutkijana ja ohjaajana ryhmässä

Itse koin ryhmien ohjaamisen ja suunnittelun mielekkäänä lisänä pajatoimintaan. Pienet ryhmät antoivat mahdollisuuden yksilölliseen ohjaukseen ja toisaalta ryhmien yhteishenki teki minusta jopa osittain tarpeettoman. Teemoihin oli aikaa tutustua kunnolla ja pienen ryhmän kanssa liikkuminen oli helppoa. Tutkijan roolissa on ollut mielenkiintoista osallistua käytännön tekemiseen, mutta myös havainnoida sitä ulkopuolelta. Toimintaan pääsee sisälle eri tavalla, kun tutkija on itse konkreettisesti tekemässä pilotointia työyhteisön sisällä.

Tutkijan roolissa havainnoin toimintaa ja toiminnan loputtua analysoin sitä teemahaastattelun pohjalta tehtävällä sisällön analyysillä. Pyrin selvittämään, miten ryhmän toiminta näyttäytyi muille toimintaa toteuttaneille ohjaajille suunnittelusta toteutukseen sekä arvioimaan sosiaalisen kuntoutuksen näkökulman toteutumista ryhmissä.

6 TUTKIMUSTA OHJAAVAT TUTKIMUSSUUNTAUKSET, AINEISTON KERUUMENETELMÄ JA ANALYYSIMENETELMÄT

Tässä luvussa kuvaan tutkimusta ohjanneita tutkimussuuntauksia, aineiston keruumenetelmää sekä aineiston analysointiin käyttämiäni menetelmiä. Kyseessä on ollut toimintatutkimus ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan käytettävyydestä kuntouttavan

työtoiminnan välineenä sekä kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen yhteyttä toisiinsa. Tutkimus on ollut luonteeltaan kvalitatiivista ja sillä pyritään etsimään uudenlaista toimintamallia kuntouttavan työtoiminnan toteuttamiseen. Tutkimussuuntauksista toimintatutkimus toiminnan muutokseen pyrkivänä sekä tutkijan ja tutkittavan osallistuminen aktiivisina toimijoina prosessiin vastaa tämän käytännön kehittämistyön luonnetta. Toinen tutkimussuuntaus, jota olen käyttänyt ohjenuorana, on fenomenografinen tutkimussuuntaus, jossa tarkastelun kohteena ovat ihmisten erilaiset käsitykset tutkittavasta asiasta. (Rissanen 2006, 36; Kuula 2006, 41-42.)

6.1 Tutkimussuuntaukset: toimintatutkimus ja fenomenografia

Toimintatutkimus voidaan määritellä kuuluvaksi laadulliseen tutkimukseen. Kuula määrittelee toimintatutkimusta tapana hahmottaa tutkittavan ja tutkijan välistä suhdetta, eikä niinkään erityisenä koulukuntana (Kuula 1999, 10). Myöskään Heikkisen ja Jyrkämän mukaan toimintatutkimuksessa ei ole kysymys metodista, kuten esimerkiksi sisällön erittelyssä, vaan kyseessä on väljä tutkimusstrateginen lähestymistapa, jonka sisältö muodostuu pitkälti kulloiseltakin kohdealueeltaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 39-40.) Olennaista ja yhtenäistä toimintatutkimuksessa on tuottaa uutta tietoa sekä pyrkiä tutkimuksen avulla mahdollisimman reaaliaikaisesti erilaisten asiantilojen muutokseen edistämällä tai parantamalla niitä eri tavoin. (Kuula 1999, 11.)

Toimintatutkimuksen tieteellinen perusta yhdistyy kriittiseen teoriaan, jonka määrittämä maailmankuva kuuluu hermeneuttiseen perinteeseen, jossa kiinnostuksen kohteena on myös tietämisen sisältö. Näin ollen myös käytännöllisesti orientoitunut toimintatutkimus liittyy laadulliseen tutkimukseen. Praktista lähestymistapaa ilmentää muutokseen sisältyvä tiedon mahdollisuus, kun taas kriittiseen teoriaan kuuluu muutos uuden tiedon välttämättömänä ehtona. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 41-42.)

Tässä tutkimuksessa toimintatutkimus esiintyy käytännöllisenä ja muutoksen mahdollistavana kenttätyönä. Kyseessä on käytännöllisen toimintatutkimuksen brittiläinen haara, jossa toimintatutkimus nähdään reflektiivisen ammattikäytännön edistäjänä vailla laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita (Tuomi & Sarajärvi 2002, 40).

Toimintatutkimuksessa tutkija itse on mukana toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Toimintatutkimuksen tutkijalla voi olla konsultoiva rooli tai tutkijan eksperttirooli. Kuulan mukaan tämä tutkijan roolin dilemma aiheuttaa kenttätutkimuksessa toimintatutkimuksen käytännön määrittymisen jatkuvassa dialogissa ja rajanvedossa näiden roolien välillä. (Kuula 1999, 27.) Ryhmätoiminnan suunnittelu- ja toteutusvaiheissa olin itse mukana työntekijänä (myös tutkijana tekemässä pohjatutkimusta). Toiminnan analysointivaiheessa olin tutkijan roolissa.

Tiedostin, että oma mukana oloni ryhmien toiminnan aikana vaikuttaisi haastattelujen tekemiseen ja analysointiin. Mielestäni omasta kokemuksestani ohjaajana oli hyötyä analysoinnissa ja varsinkin haastattelun teemoittelussa. Analyysin tekemisessä oli kuitenkin tärkeää antaa aineistojen puhua ja pyrkiä aineiston objektiiviseen käsittelyyn. Kaksoisroolin dilemmaa pohditaan Kuulan kirjassa Toimintatutkimus – kenttätutkimusta ja muutospyrkimyksiä Kallebergin (1995) hyönteisvertauksella: Perinteinen tutkija on kuin kärpänen katossa ja toimintatutkija on taas sokraattinen paarma. Vertauksella kuvataan tasavertaisesti osallistuvan, mutta ei konsultoivan tutkijan vaikeaa roolia. (Kuula 1999, 142.)

Fenomenografia toimii sisällön analyysia ohjaavana metodina teemahaastattelun materiaaleja analysoitaessa. Fenomenografian lähtökohtana on ajatus, että ihmisillä on toisistaan hyvinkin paljon eroavia käsityksiä tutkittavasta asiasta. Fenomenografia on siis laadullinen tutkimussuuntaus, jossa keskitytään käsitysten eroavaisuuksien tutkimiseen. (Rissanen 2006, 36). Toisaalta Hirsjärvi ja Hurme toteavat, että fenomenografia ei ole erillinen metodi, eikä se ole kokemusta koskeva teoria. He kuvaavat fenomenografian tavaksi identifioida, muotoilla ja käsitellä tiettyjä tutkimusongelmia. Se on erikoistumis- ja haara, joka on erityisesti suuntautunut oppimisympäristössä tapahtuvaa oppimista ja ymmärtämistä koskeviin kysymyksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 168.)

Keskeistä fenomenografiassa on tutkittavan ilmiön kontekstin tunnistaminen. (Rissanen 2006, 36). Tässä tutkimuksen analyysissa otetaan huomioon jokaisen työntekijän oma osallisuus ryhmän toimintaan. On tärkeää huomata jokaisen erilainen näkökulma haastattelua tehtäessä ja haastatteluja analysoitaessa. Tämä ”taustamaailma” kiinnittää erilaatuiset käsitykset kohdeilmiöön. Tutkijan tavoitteena on tuoda esiin se konteksti, jo-

hon haastateltavan käsitykset liittyvät. Ajattelun taustalla on näkemys siitä, että ihmisten kokemukset ovat aina yhteydessä siihen, missä tilanteessa ja asiayhteydessä ne tapahtuvat. (Rissanen 2006, 36.) Analyysissa tuon esiin haastateltavien suhteen ryhmän toimintaan, missä rooleissa työntekijät ovat olleet toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Toiminnan arvioinnissa kukin arvioi toimintaa oman kokemuksensa ja toimintansa perusteella, vaikka arvioidaankin samaa asiaa.

6.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu soveltuu empiirisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi, kun halutaan tuottaa tietoa, siitä millaisena ilmiö on koettu. Teemahaastattelun yksi tunnuspiirteistä Hirsjärven ja Hurmeen mukaan on tieto siitä, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen, toiseksi tutkija on alustavasti selvitelty tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. Tämän analyysin perusteella tutkija on päätenyt tiettyihin oletuksiin määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille. Kolmannessa vaiheessa tutkija kehittää haastattelurungon. Neljänneksi ja viimeiseksi haastattelu suunnataan tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.)

Toimintatutkimuksen aikana työntekijöille kertynyt hiljainen tieto kerätään teemahaastattelulla ja analysoidaan sisällön analyysilla. Analyysin näkökulma on fenomenografinen ilmiön ymmärtämiseen ja kuvaamiseen tähtäävä. Toiminnan arvioinnissa halusin saada näkymään työntekijöiden kokemuksen ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan toimivuudesta sosiaalisen kuntoutuksen välineenä.

Teemahaastattelun teemoitettu, mutta avoin luonne mahdollistaa kokemuksen sanoittamista itselle sopivalla tavalla. Kysymysten muoto on puolistandardoidussa haastattelussa kaikille sama, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47). Menetelmä mahdollistaa lisäkysymysten teon tai jonkin teeman käsittelyn syvällisemmin haastateltavan oman arvotuksen mukaan. Haastateltava voi kokea jonkin teeman käsittelyn erityisen tärkeäksi ja jonkin vähemmän tärkeäksi riippuen omasta kokemuksesta käsiteltävästä aiheesta.

Lisäksi halusin selvittää kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen yhteyttä ja mahdollisuuksia toteuttaa niitä samanaikaisesti tai samankaltaisella menetelmällä. Näiden toimintojen arvioinnissa työntekijöiden ammatillinen näkökulma, koulutus ja osaaminen tuovat lisäarvoa toiminnan analysointiin. Asiakkaiden tuottama kokemusperäinen tieto voidaan yhdistää työntekijöiltä kerättyyn ammatilliseen tietoon, jolloin voidaan kehittää palveluja myös organisaation kannalta mielekkääseen suuntaan. Näin välitetään tehokkaasti tuottamasta palveluja, jotka eivät kohtaa asiakkaan tarpeita ja joita työntekijät eivät koe tarkoituksenmukaisiksi.

6.3 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi tehtiin fenomenografisen tutkimussuuntauksen pohjalta, jossa pyritään tuomaan esiin ihmisten erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa kuntouttavan työtoiminnan ryhmästä (Rissanen 2006, 36). Sisällöstä etsittiin teemojen pohjalta vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Lähestymistavan mukaan analyysissa pyritään hahmottamaan tutkittavien laadullisesti erilaisia tapoja käsittää tai ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Toisena ulottuvuutena on luoda tulkintaa ihmisten erilaisista käsityksistä ja niiden merkitysisällöistä kyseisestä kohdeilmiöstä. (Rissanen 2006, 36.) Teemoittelu oli mietitty etukäteen prosessin kulun mukaisesti. Teemoissa edettiin ryhmien suunnittelu- ja toteutusvaiheiden kautta toiminnan arviointiin. Toimintaa arvioitiin työvälineenä kuntouttavassa työtoiminnassa sekä sosiaalisessa kuntoutuksessa.

7 AINEISTON ANALYYSI

Aineiston analyysin pohjana oli teemahaastattelun kolmijakoinen haastattelurunko. Teemahaastattelun teemat valikoituivat tutkimuskysymysten perusteella: Miten ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta soveltuu työvälineeksi työllistämispalveluihin? Toinen tutkimuskysymys oli: Miten sosiaalinen kuntoutus toimii välineenä kuntouttavassa työtoiminnassa?

Runko muodostui kolmeosaiseksi:

1. Toiminnan suunnittelu

Mihin tarpeeseen pyrittiin vastaamaan? Miten päädyttiin ryhmämuotoiseen toimintaan?

Mitä suunnittelussa piti huomioida? Ajankäyttö, asiakkaat, lainsäädäntö, omat resurssit... Miten toiminnan suunnittelu toteutui? Mitä asioita tällaisen toiminnan suunnittelussa olisi tärkeä huomioida?

2. Toiminnan toteutus

Miten asiakkaat rekrytoitiin? Mitä asioita rekrytoinnissa ilmeni?

Miten ryhmät toimivat? Millaista ohjaaminen oli?

Kerro oma kokemuksesi ryhmien kanssa työskentelystä. Mitkä ovat kokemuksesi perusteella tärkeimmät huomioitavat asiat ryhmän kanssa työskentelyssä?

3. Toiminnan arviointi

Arvioi, miten ryhmämuotoinen toiminta soveltuu työllistämispalvelun välineeksi?

Arvioi sosiaalisen kuntoutuksen toteutumista ryhmätoiminnassa sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksia kuvaavan kaavion avulla (Liite 2). Miten ryhmätoiminta tuki eri ulottuvuuksien vahvistumista?

Kaavio on peräisin Sosku-hankkeen (sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke) väliraportista (Ruuth 2016,6) ja sitä on muokattu tätä tutkimusta varten selkeämmäksi.

7.1 Aineiston keruu ja purku

Aineisto kerättiin syyskuussa 2017, jolloin ryhmien toteuttamisesta oli kulunut noin 7 kuukautta. Haastattelun teko yli puoli vuotta toteutuksen jälkeen antoi kuvan siitä, miten

ryhmätoiminta oli alkanut toimia työllistämispalveluissa. Oliko malli otettu aktiiviseen käyttöön? Mitä ajatuksia heräsi ryhmän kehittämiseen?

Haastateltaviksi valitsin henkilöt, jotka olivat olleet mukana ryhmätoiminnan toteuttamisessa ja suunnittelussa. Koin tärkeäksi tuoda tässä tutkimuksessa esiin työntekijöiden näkökulman ryhmätoiminnasta työvälineenä. Asiakaskysely tehtiin erikseen osana työllistämistoiminnan omaa arviointia, joten toiminnasta oli jo olemassa asiakkaiden tuottamaa tietoa toiminnan mielekkyydestä ja vaikuttavuudesta. Asiakaslähtöisyys kehittämistyössä on tärkeää, mutta tässä haluan tutkia työntekijöiden kokemuksia ohjaustyön mielekkyydestä ja toimivuudesta ryhmämuotoisessa toiminnassa.

Haastatteluja tehtiin yhteensä kolme, joista kaksi olivat ryhmätoiminnassa mukana olleita ohjaajia ja yksi haastateltavista on ollut mukana suunnittelussa ja asiakkaiden rekrytoinnissa. Haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluina, koska jokaisella haastateltavalla oli hieman erilainen osuus ryhmien toiminnassa. Yksi ohjaaja oli toteuttanut ryhmätoimintaa samalla rungolla aikuisryhmille. Aikuisryhmien aloitus oli samaan aikaan nuorten ryhmien kanssa. Yksi työntekijä toteutti toimintaa nuorten ryhmille, joiden toteuttamisessa olin myös itse mukana. Yhden haastateltavan rooli on painottunut ryhmän suunnitteluun ja asiakkaiden rekrytointiin sekä ryhmätoiminnan markkinointiin TE-palveluille.

Haastatteluista kaksi tallennettiin äänitteinä sekä kirjallisina muistiinpanoina ja yksi pelkästään kirjallisina muistiinpanoina. Hirsjärvi ja Hurme toteavat haastattelun tallentamisesta, että haastattelijan olisi pystyttävä toimimaan ilman kynää ja paperia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 92). Itselleni on kuitenkin luontevaa tehdä muistiinpanoja keskustelun yhteydessä ja ne helpottavat jäsentämään keskustelun sisältöä sen aikana ja jälkeen. Yhtä haastattelua ei äänitetty haastateltavan pyynnöstä. Haastattelut kestivät 30 minuutista 45 minuuttiin. Haastatteluista yksi tehtiin haastattelijan kotona ja kaksi haastateltavien työpisteillä. Haastattelut tehtiin kahtena peräkkäisenä päivänä siten, että toisena päivänä haastateltiin yhtä työntekijää ja toisena päivänä kahta työntekijää. Haastateltavat saivat valita itse paikan ja haastattelun ajan.

Haastattelujen toteutus sujui hyvin, koska haastateltavat olivat minulle ennestään tuttuja. Haastattelussa piti kuitenkin huomioida oma roolini haastattelijana ja tutkijana.

Haastattelijan tehtävä haastattelun aikana on kaksijakoinen: haastattelijan tulee helpottaa informaation kulkua ja jäsentämistä ja toisaalta motivoida haastateltavaa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 102).

Joustavuuden periaate toteutui haastattelun aikana luontevasti. Tunsin ennalta haastateltavien kielellisen ilmaisun tason, joten vastaajien sanastoon mukautuminen oli helppoa. Haastateltavat eivät kokeneet oloaan vaivautuneeksi, vaan pääsivät heti asiaan kiertelemättä. Koen tuttuudesta olleen hyötyä esimerkiksi haastattelun palauttamisessa annettuihin teemoihin. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan on tärkeää, että kysymysten ydinosa, joka kohdentaa kysymyksen oikeaan suuntaan ja oikeaan asiayhteyteen tulisi aina säilyä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 104). Tutun henkilön tuominen takaisin asiaan oli helpompaa, kuin jos kyseessä olisivat olleet täysin tuntemattomat henkilöt. Tuttuudesta oli varmasti hyötyä myös siinä, että teemoista voitiin keskustella avoimesti ja rakentavasti.

Haastattelujen jälkeen äänitallenteet litteroitiin. Yksi kirjallisesti dokumentoitu aineisto purettiin myös helpommin käsiteltävään muotoon, jotta aineistojen vertailu olisi mahdollista. Litteroitua materiaalia tuli yhteensä 17 sivua, jotka tiivistin noin 3 sivun mittaisiksi luokitteluiksi. Tämän jälkeen luokittelin aineiston vielä eri teemojen mukaan kokonaisuuksiksi, joka helpotti vastausten vertailua ja analysointia. Analyysivaiheessa käytin haastattelun aikana tekemiäni muistiinpanoja palauttaakseni mieleen, mitä haastattelun aikana olin pitänyt tärkeinä kohtina.

7.2 Sisällönanalyysin teemoittelu ja teemojen analyysi

Analysoinnin alkuvaiheessa jaoin aineiston teemoittain. Aineistosta etsin eri työntekijöiden kokemuksia kustakin teemasta ja vertailin niiden yhteneväisyyksiä ja eroja. Hirsjärvi ja Hurme esittävät esimerkkianalyysin kulun seuraavasti: ensin tarkastellaan haastatteluluotteita, jotka liittyvät mahdollisimman hyvin samaan teemaan. Sen jälkeen siirytään tarkastelemaan niitä haastatteluja kokonaisuutena, joissa näitä teemoja on käsitelty erityisen mielenkiintoisella tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 169.) Tutkimuksen aineisto oli niin rajallinen ja kohdennettu, että käsittelin analyysissä kaikkia haastatteluja.

Fenomenografiassa analyysi aloitetaan jo tietojen keruuvaiheessa. Tutkijalla on jo tutkimuksen alkuvaiheessa selvä kuva tutkimuksen tarkoituksesta ja tämä kuva tarkentuu analyysin edetessä. Analyysivaiheessa tutkijan päätehtävänä on päästä selville tutkimuskohteen sisäisestä rakenteesta ja sisäisistä merkityksistä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 169.) Analyysissa keskityin erityisesti työntekijöiden kokemuksen sisällön analyysiin, miten yksilöt olivat kokeneet kunkin osa-alueen. Tämän analyysin pohjalta etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tähän lukuun olen koonnut teemoittain aineistonanalyysin tuloksia. Tulokset on jaoteltu teemahaastattelun rungon mukaisesti kolmeen osioon toiminnan eri vaiheiden perusteella. Koin tarpeelliseksi käsitellä toiminnan eri vaiheita omina kokonaisuuksinaan niiden erityispiirteiden pohjalta. Suunnittelu-, toteutus- ja arviointivaiheessa henkilöiden kokemukset ohjaajina ovat erilaisia. Näiden erilaisten kokemusten käsittely aina yhtenä kokonaisuutena vaiheittain oli tutkimuksen kannalta mielekästä.

Haastatteluaineistosta nostetut sitaatit olen nimennyt T1, T2 ja T3 erotellakseni haastateltavien kommentit toisistaan. Numerointi on tehty satunnaisessa järjestyksessä anonyymiteetin säilyttämiseksi.

8.1 Toiminnan suunnittelu

Toiminnan suunnitteluvaiheen kysymykset käsitelivät toiminnan tarvetta ja sitä miksi päädyttiin ryhmämuotoiseen toimintaan. Toiseksi pohdittiin sitä, mitä asioita suunnittelussa piti huomioida sekä suunnittelun toteuttamista käytännössä.

Toiminnan tarpeesta jokaisella haastateltavalla oli oma näkemyksensä riippuen siitä, missä roolissa he olivat toiminnassa. Toisaalta yhteneväisyyttä ilmeni siinä, että jokai-

nen määritteli toiminnan tarpeeksi työttömyyden katkaisun. Toinen yhtenevä tarve palvelumuodon kehittämiseksi oli nykyisten toimintojen riittämättömyys vastaamaan työttömyyden hoitoon. Ryhmästä haettiin kevyttä, helposti liikuteltavaa toimintoa, johon jokainen pystyisi osallistumaan.

Mun mielestä just se mistä se suunnittelu lähti alkuun oli aika paljon kyllä niinku resurssien huomioimisesta ja työntekijöitten, (T1)

Kaksi työntekijää nostivat toiminnan tarpeeseen liittyen esiin erityisesti nuoret kohderyhmänä. Toinen työntekijä toi esiin nuorten palvelujen lisäämisen tarpeen tilastollisessa näkökulmassa. Nuoria oli paljon työttömänä ja erityisesti nuorten pitkäaikaistyöttömyys oli lisääntynyt. Tämä työntekijä oli erityisen huolissaan nuorista, koska työttömyyden hoidon panostus on ollut pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa kuntien työmarkkinatuen maksuosuuden johdosta. Toinen koki tärkeänä saada nuoret kytkettyä nopeasti mukaan toimintaan, jossa on mahdollista tehdä palvelutarpeen kartoitusta ja sen perusteella asettaa tavoitteita etenemiseen elämässä. Molemmat työntekijät kokivat tärkeäksi kehittää nuorten työpajalle lisäpalvelun, jota voitaisiin toteuttaa nykyisillä työntekijäresursseilla ja samalla lisätä palveluun pääsevien nuorten määrää.

...ja se (ryhmä) oli sit just yks vastaus sille, että saadaan sit niitä toimintoja tarjottua enemmän, koska ne resurssit on vähäset. Ja tota sit taas se, et me ei pystytä määräämme enempää ottaa siihen työpajan arkeenka mikä oli tiedossa. (T1)

Yksi haastateltavista kertoi toiminnan tarpeeksi ryhmätoiminnan suunnittelun pitkäaikaistyöttömille. Kohderyhmään kuuluu haastavia aikuisia asiakkaita, joilla on erilaisia työllistymistä estäviä ongelmia. Hänen tavoitteenaan oli tehdä ryhmästä mahdollisimman monelle soveltuva. Ryhmään voisi osallistua fyysisistä, psyykkisistä tai elämänhallinnallisista ongelmista huolimatta. Hän toi suunnitteluvaiheessa esiin erityisesti tarpeen luoda toimintaan runko, jonka mukaan ryhmiä olisi jatkossa helppo toteuttaa.

...sillon, ku mää alotin tän vertaistukiryhmän, ku semmost ryhmää ei ollu tääl, ni mul soitettiin te-tstosta ja tääl ois semmonen potentiaalinen vertaistukiasiakas, ku hänel on jottain fyysisii estei, voi olla psyykkisii estei, voi olla jotain päihdetaustaa, joku rajote, et hän tarvii tämmöstä ryhmävertaistukee. (T3)

Ryhmämuotoisuuteen päätyemisestä haastateltavat olivat kaikki yhtä mieltä. Kaikki nostivat pääsyyiksi ryhmämuotoisuuden valintaan vuorovaikutuksen, sosiaalisen näkökulman, yhteenkuuluvuuden ja vertaistuen. Lisäksi yksi haastateltavista perusteli ryhmämuotoisuutta työntekijäresurssien kannalta. Samassa elämäntilanteessa ja myös elämänvaiheessa olevat ihmiset löytävät yhteisiä puheenaiheita helposti. Ryhmän toiminnan kannalta ryhmän koheesio paranee, jos osallistujat voivat samaistua toistensa elämäntilanteeseen. Esimerkiksi nuorten ja aikuisten ryhmät ovat kiinnostuneita eri aihepiireistä. Nuorille koulutus ja työelämään pääseminen ovat tärkeitä asioita, kun taas yli 60-vuotiaat ovat kiinnostuneempia terveyden ylläpitämisestä.

Se vertaistuki. siis kun nää nuorethan tiesi, että ryhmä on nuorista koostuva ja sillan ku sää jollain tasolla elät sitä samaa nuoruusvaihetta niin siäl on niitä yhdistäviä tekijöitä väkisinkin vaikkei elettäs samanlaista elämäntilannetta niin se nuoruus ikänä tuo siihen sen yhtenäisyyden tunteen ehkä helpommin (T1)

Vertaistuen kautta yritetään löytää, että mitä minä haluan tehdä. (T3)

Tossa nyt mun mielestä piti ainakin olla siinä suunnittelussa, että siellä piti olla ainakin ne nuoret oli se mikä teki sen määrätyn rajauksen siinä, et me voidaan tarjota sitä vaan nuorille. (T1)

...meijän piti olla realistisia ja kattoo sitä mihin ja tavallaan niinku rajata se mitä me pystytään tarjoamaan vaihtoehtona tätä palvelua näille nuorille. että.. (T1)

Ryhmien suunnittelussa kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että kuntouttavan työtoiminnan lainsäädäntö määrittelee ryhmän suunnittelua. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta asettaa määritelmät sille, mikä on ryhmän vähimmäiskesto yhdellä kerralla tunteina, viikossa päivinä sekä kokonaisuutena kuukausina. Toisaalta laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrittelee myös asiakasryhmää siten, että työttömän työnhakijan pitää täyttää §3 mukaiset määritelmät työttömyyden kestosta. Asiakkaan omasta pyynnöstä aktivointisuunnitelma voidaan tehdä ja työtoimintaa järjestää ennen määräaikoja. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001.) Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvalla asiakkaalla pitää olla aktivointisuunnitelma tehtynä voidakseen osallistua toimintaan. Koska aktivointisuunnitelma tehdään TE-palveluiden palveluneuvojan kanssa, pitää TE-palvelut ottaa jo suunnitteluvaiheessa yhteistyökumppaniksi. Yksi haastateltavista otti erityisesti esiin tämän yhteistyön merkityksen ryhmän suunnittelussa. Uuden palvelun markkinointi pitää aloittaa hyvissä ajoin, että palveluneuvojat ovat tietoisia ryhmästä

voidakseen etsiä ryhmään soveltuvia asiakkaita. Toisaalta yhteistyö on tärkeää, koska palveluneuvojat tuntevat kohderyhmän ja osaavat kertoa sen palvelutarpeista.

Ja sitten lainsäädäntö tuli sitten taas se kuntouttavan lainsäädännön mukaan. Ja taas siinä varmaan sit taas sen kuntouttavan näkökulma pitää huomioida ehkä vieläkin tarkempaa, jotenki silleen et kun otetaan yks päivä viikossa nii täytyy muistaa, et se lähtee just siitä yksilöstä ja niitten tavoitteista et se ei oo sellasta niinku hiillostamista ei voida tehdä, et ku lähetään sitä rakentaa niinku hyvinkin asiakaslähtöisesti. (T1)

Yksimielisiä oltiin myös siitä, että asiakaslähtöisyys on tärkeää suunnitteluvaiheessa. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa kohderyhmän tuntemista. Tässä tapauksessa kohderyhmään kuuluivat muiden palveluiden ulkopuolella olevat asiakkaat, jotka eivät halua tai pysty osallistumaan tarjolla oleviin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Tietoa asiakkaista saatiin TE-palveluiden palveluohjaajilta, sosiaalihojaajilta sekä muiden työllistämispalveluiden henkilökunnalta. Asiakaslähtöisyys näkyi vielä ryhmien muodostuttua, kun suunniteltiin yksittäisten kertojen toteutusta. Perusrunko antoi tilaa muokata toimintaa ryhmälle sopivaksi.

Teemat tulee asiakkailta, suunnitellaan yhdessä... (T3)

...semmost syrjäytymistä.. sit oli ihan fyysiii vammoi, et ei vaan pysty tekemään normi työtä. (T3)

...voi, voi, pitäs olla eläkkeel, mut johonkin ne täytyy kun ne on edelleen suht nuorii ja ne on siä sakkolistalla jaa.. (T3)

Toiminnan suunnittelussa pitää huomioida laaja-alaisesti sidosryhmien, asiakkaiden, lainsäädännön ja työntekijöiden tarpeet ja resurssit. Tilastollinen tieto palvelun mahdollisista asiakkaista kertoo uuden toiminnan tarpeesta.

8.2 Toiminnan toteutus

Toiminnan toteutusvaiheen kysymykset käsittelivät asiakkaiden rekrytointia, ryhmien toimivuutta ja ohjaamista sekä työntekijöiden omaa kokemusta ryhmien kanssa työsken-

telystä. Yhdellä haastateltavista ei ollut kokemusta ryhmien ohjauksesta yhtä sijaistamista lukuun ottamatta. Kahdella muulla haastateltavalla oli omat ryhmänsä. Toisen ohjaajan ryhmät oli suunnattu nuorille ja toisen kaikille pitkäaikaistyöttömille.

Asiakkaiden rekrytoinnista kaksi työntekijää toivat esiin asiakasryhmän tavoittamisen haasteet. Aikojen varaamisen tekee haastavaksi TE-palvelujen palveluneuvojien suuri asiakasmäärä ja se, että aktivointisuunnitelmaa tehtäessä asiakkaan, palveluneuvojan ja kunnan edustajan pitää olla samanaikaisesti paikalla. Ryhmää ohjaavilla työntekijöillä on siis mahdollista olla itse paikalla aktivointisuunnitelmaa tehtäessä. Yksi ohjaajista toi tämän esiin haastattelussa erittäin tärkeänä asiana. Hän koki, että ohjaajana hän pystyi markkinoimaan ryhmää oikealla tavalla asiakkaalle, joka oli ollut pitkään pois työelämästä ja muustakin yhteisöllisestä toiminnasta.

Sä pystyt vähä niinku puhumaan sitä sisältö. Et mitä mä ajan takaa tän ryhmän kannalt...(T3)

Toki sitten se että siinä tuli se aika vastaan, kun Te-toimistollakin on rajalliset ne resurssit, että varmaan olis saatu enemmänkin porukkaa...(T1)

TE-toimiston varaamille aktivointiajoille saapui esimerkiviikolla noin joka kolmas kutsutuista. Kutsuttuja oli yhteensä 9, joista ajalle saapui 3. Näistä kolmesta ryhmään halusi osallistua yksi. Kyseessä oli nuorten ryhmän rekrytointiprosessi, jossa olin itse mukana. Uuden kutsun lähettämiseen ja ajan varaamiseen kuluu noin 3 viikkoa, joten kaikkien kohderyhmään kuuluvien tavoittaminen ennen ryhmän aloittamista oli käytännössä mahdotonta.

...koska tuli sit niitä, mitkä ei koskaan ilmestyny (aktivointiin).että määrä oli suurempi, niissä ketkä oli tarkotus saada toimintaan mukaan. (T1)

Mutta työkkärin kannalta niinku katottuna se että varmaan oltas haluttu enemmänkin nuoria siihen palveluun ja olis ollu nuoria jotka ois voinu so-pia....Työttömien määrä on muutenkin suuri, niin se aika on kyl tosi haasteellinen. Saada just tähän toimintaan niitä nuoria. (T1)

Tämä nosti esiin keskustelua siitä, olisiko avoimeen (nonstop) ryhmään voitu saada kytettyä enemmän asiakkaita? Toisaalta heräsi kysymys siitä, kuinka pitkään ennen ryhmän aloitusta prosessi pitäisi aloittaa? Avoin ryhmä hylättiin ratkaisuna, koska ryhmän

toiminnalla tavoiteltiin ryhmän sisäisen rakenteen kiinteyttä ja vertaistuellista yhteenkuuluvuutta. Ennen toisen ryhmän alkua rekrytointiin varattiin 2 kuukautta aikaa ja ryhmän alkamisajankohta sovittiin yhdessä TE-palvelujen kanssa, jotta heidän olisi mahdollista etsiä soveltuvia asiakkaita jo hyvissä ajoin etukäteen.

...mut sit taas sen ryhmäytymisen kannalta, et tulee se semmonen vastavuorosuus ja tutustuminen, niillä nuorilla keskenään niin toisaalta sitä ryhmää ei olis voinu sellasena nonstoppina laittaa. Avoimena ryhmänä sitä ei ois voinu niinku toteuttaa. Ryhmän koheesion kannalta hyvin tärkeää että se pieni ryhmä lähtee muokkautuu ja vuorovaikutus lähti käynnistyy. (T1)

Kun ryhmät oli saatu muodostettua, haastattelujen perusteella ne alkoivat toimia hyvin. Haastateltavat kuvasivat ryhmien toimintaa vuorovaikutteiseksi ja ryhmässä tunnettiin yhteenkuuluvuutta. Ryhmässä jokainen uskalsi tuoda itseään esille ja jakaa kokemuksiaan.

...jokainen kyllä niinku halus saada sen äänensä kuuluviin ja tuoda niitä omia näkemyksiään, mikä se aihepiiri sitten olikin ja jakaa niitä omia näkemyksiään ja tota vastavuorosuutta siihen keskinäiseen siihen niitten nuorten keskusteluun, että ei ollu vaan niin, että yks ois ollu nuorista äänessä, vaan kyllä jokainen omalla tavallaan osallistui. (T1)

Ryhmien ohjaaminen verrattuna perinteiseen työpajatyöhön oli jokaisen haastateltavan mielestä haasteellista, mutta samalla antoisaa. Yksi haastateltavista koki ryhmän aikarajoitteen (3kk jakson) haasteellisena, koska siinä ajassa jokaiselle pitäisi löytää seuraava toiminta, johon edetä ryhmän jälkeen. Toisena haasteena hän koki sen, ettei ryhmän yksittäisten kertojen suunnitteluun ollut riittävästi aikaa, jolloin hän koki ohjaajana epävarmuutta omasta suoriutumisestaan. Ohjaamisen koettiin olevan myös suvaitsevaisempaa, kuin työpajatyössä normaalisti. Tällä tarkoitettiin sitä, ettei sääntöjen pilkkulleen noudattaminen ollut tavoitteena, vaan tavoitteena oli ensisijaisesti vain tulla paikalle.

...mä tiesin, et mulla on 3kk aikaa saada jollain tavalla niinkun niitä nuoria jotenkin aktivoitumaan ja kiinnostumaan omasta tulevaisuudestaan niin että me pystyttäs mahdollisesti sen 3kk jälkeen saavuttaa niille niitä palveluja ja sit sitä jatkotoimintaa, se teki siitä mun mielestä haastavan...(T1)

...olis pitäny olla myös kauheesti enemmän aikaa sen päivän toteutuksen suunnitteluun. Ois tavottanu vielä sen sellasen vahvemman tunteen siitä, että se on niinku se nappisuoritus siitä ohjausnäkökulmasta. (T1)

...semmoseen ehdottomaan sääntöjen noudattamiseen ei voi lähteä tällä porukalla. (T1)

Molemmat ohjaajat olivat sitä mieltä, että ohjaamisen pitää olla asiakaslähtöistä ja ryhmää pitää osata lukea. Oikeanlaisen ilmapiirin luominen, jotta henkilöt sitoutuisivat toimintaan, koettiin ohjaamisen kannalta erittäin tärkeäksi asiaksi. Ohjaamisessa piti haastateltavien mukaan lisäksi huomioida asiakkaiden hyvinkin erilaiset elämäntilanteet ja taustat sekä tehdä jokaiselle yksilöllinen jatkosuunnitelma ryhmän jälkeen.

Et sulla on joku tuttu ja turvallinen paikka mihin sä tuut ja semmonen kodikas. Kahvit ja leivät. Tarjoilut oli kans sellanen sosiaalinen kanssakäyminen. (T3)

...sulla on pieni ryhmä, mikä mun mielestä tässä oli kyllä se +, et tosiaankin 5 hlö ryhmässä on iso määrä sillon kun sulla on kaikki erilaisten ongelmien ja elämäntilanteiden äärellä. (T1)

Miten sä niinku sitoutat niitä toimintaan, että se ois niinku niistä ittestä lähtöstä? Se oli se haaste. Mikä on kyllä varmaan kaikessa. (T1)

Se näkökulma, et sulle ei tuu sitä painetta vaan nähdään tää ihmisen niinkun hyvinvointia edistävänä toimintana ja tavallaan se rakentuu sen pohjalle. Ja se että siinä niinkun todellakin huomioidaan ne ihmisen voimavarat ja niitten mukaan toimiminen. (T1)

Haastattelussa perehdyttiin vielä tarkemmin ohjaajan omaan kokemukseen siitä, miltä ryhmän kanssa työskentely tuntui ja mitkä olivat tärkeimpiä huomioita työskentelyssä. Molemmat ryhmää ohjanneet työntekijät kokivat ryhmän ohjaamisen hyvin intensiiviseksi. Ohjaajalta vaaditaan täyttä läsnäoloa koko 4 tunnin ajan. Tämä oli piirre, jota molemmat ohjaajat pitivät hyvänä kokemuksena ja halusivat olla samalla tavalla läsnä kaikissa ryhmissä. Usein päivä pirstaloituu tavanomaisessa pajatyössä, jossa ohjaamiseen kuuluu myös työtoiminnan ohjaamista, jolloin asiakkaiden yksilöllinen huomioiminen voi olla vaikeaa. Yksilön ja ryhmän huomioiminen samanaikaisesti onkin haastateltavien kokemuksen perusteella tärkeimpiä huomioitavia asioita ryhmän ohjaamisessa.

Ei voi olla sitä, et se puhelin soi ja sulla ei voi olla niin, et mä teen tän jutun ja tän jutun vaan sun täytyy tasan niinkun keskittyä sen ryhmän kanssa siihen kokoaikaseen läsnäoloon ja siihen sellaseen vuorovaikutukseen ja

se et jos sä katoot siitä, niin se vaikuttaa niinku siihen ohjajustilanteeseen. (T1)

Mun mielestä se (intensiivisyys) on tosi hyvä juttu, koska niihän kaikkia ryhmiä pitäisi pystyä ohjaamaan. Sä pystyt oikeesti olemaan sen koko ajan sitä ryhmää varten. Niin sitä ryhmää varten, kun niitä yksilöitäkin varten. (T1)

Pitäs pystyä huomioimaan niin niitten yksilöitten tarpeet ja niitten rohkaiseminen ja ja ohjaus samalla, kun ohjaa ryhmää. Jokaisen omat mahdollisuudet huomioon ottaen. Et mihin ketäkin pystyy, et sä et pysty siihen, jos sää pompit pois sieltä välillä. (T1)

Omalla persoonalla tehtävä työ koettiin myös hyvänä asiana. Työntekijäkin voi samais-
tua asiakkaiden tilanteeseen, vaikka onkin ohjaajan roolissa. Ohjaajan tasavertaisuus
ryhmän kanssa koettiin tärkeäksi ryhmänmuodostuksen kannalta. Ohjaaja vetää ryhmää
yhteen omalla persoonallaan ja luo puitteet luottamuksellisen vuorovaikutuksen synty-
miselle. Hän pyrkii myös vahvistamaan yksilön itsetuntoa huomioimalla jokaisen asiak-
kaan antamalla positiivista palautetta.

Oli ennakkoluuloi, et ollaan vähä niinku AA-kerho tai jossain terapeutilla, mutta ku me päästiin tutustumaan. Ja mä sillä omalla persoonallahan mä teen näit ryhmätöitä, et mää oon aika rempsee sit et mä otan aika äkkiä homman haltuun, et kukaan ei jää niinku ulkopuoliseks lainkaan. (T3)

Samaistun ja teen omalla persoonalla tätä työtä. tapa keskustella ei ole jäykkä ja kirjakieltä, että ehkä mä ymmärrän, että jollakin voi olla joku sairaus ja tarvii ehkä enemmän taukoo...(T3)

Huolta aiheutti se, pystyykö vastaamaan asiakkaiden odotuksiin. Tähän haastateltavien mukaan auttoi huolellinen valmistautuminen toimintakertoihin sekä asiakasryhmän tunteminen. Silloin haastateltavat kokivat olevansa varmempia ohjaajina ja pystyvänsä antamaan asiakkaille enemmän.

Sen takia tykkään valmistella jokaiseen ryhmään hirveen hyvin. et mä en jää tyhjäksi. (T3)

Ja sit mun täytyy sanoo tämmönen tulee mieleen, että odotukset. Et niil nuorilla on joku odotus, ku ne tulee sinne ryhmään ja pystynkö mä ohjaajana vastaamaan siihen odotukseen? (T1)

...että sinne asti jaksaa tulla, niin sitten se että pystynkö mä vastaamaan niihin odotuksiin mitä niillä nuorilla on? (T1)

8.3 Toiminnan arviointi

Arvioinnissa keskityttiin kahteen alueeseen, joista toinen oli toiminnan soveltuvuuden arviointi työllistämispalveluiden välineeksi ja toiseksi arvioitiin sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksien toteutumista ryhmätoiminnassa. Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksien arvioinnilla haluaisin esittää, miten kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus ovat sidoksissa toisiinsa.

Haastattelussa ilmeni, että kaikki työntekijät pitivät kuntouttavan työtoiminnan ryhmää toimivana työkaluna työllistämispalveluihin. Koettiin, että ryhmätoiminnalla oli tavoitettu oikeaa kohderyhmää. Erityisesti nuorille suunnattu lisäpalvelu koettiin tarpeelliseksi.

...toimii pääosin hyvin ja siinä välineenä, että saadaan kartotettua nuorten tilannetta ja toimii arviointijaksona ja se että sitä voidaan tarvittaessa yksilöllistää. (T1)

Mahdollistettiin pitkään työttömänä olleiden osallistuminen heille soveltuvaan toimintaan ja samalla voitiin kartoittaa heidän palveluntarvettaan. Yksi työntekijöistä oli havainnut, että pitkittyneen työttömyyden taustalla oli usein monitahoisia ongelmia, jolloin työkyky oli ehkä pysyvästi alentunut tai sitä ei ole enää lainkaan jäljellä. Näille henkilöille ryhmätoiminta on väylä terveydenhuollon palveluihin ja sitä kautta eläkeselvittelyihin. Heille ryhmätoiminta tarjoaa elämänlaadun parantumista, eikä niinkään väylää työllistymiseen. Työllistyminen ei ollut ryhmätoiminnan suora tavoite, vaan askel kohti oman elämän suunnitelmaa.

Ryhmässä voidaan kartoittaa onko työkykyä enää lainkaan jäljellä ja mitä tukimuotoja mahdollisesti tarvittaisiin työelämään paluun mahdollistamiseksi – tai miettiä miten asiakkaan elämänlaatua voidaan parantaa esim.eläkeselvittelyn kautta – onko kyseessä työtön työnhakija? (T2)

...ryhmätoiminnassa on lähdeittävä tarpeeksi matalalla kynnyksellä, jotta saadaan onnistumisen kokemuksia – mahdollisuus kehittyä ja kehittää omia valmiuksia työelämään siirtymisessä...(T2)

...pitäs niinkun nähdä tää, et tää on askel sinne työllistymiseen, mutta tää on se ensimmäinen pienin askel, et se ihminen pystyy niin isoja ajatuksia luomaan mitä työllistyminen vaatii. (T1)

Erityisesti esiin nousivat ryhmätoiminnan keveys palveluna verrattuna tavanomaiseen pajatyöhön ja muunneltavuus asiakasryhmän mukaan. Lisäksi ryhmään osallistuminen ei vaadi asiakkaalta muuta, kuin läsnäoloa kerran viikossa. Kerran viikossa tapahtuva toiminta ei kuormita asiakasta, eikä myöskään työntekijää kohtuuttomasti. Koettiin, että asiakkaan ja työntekijän keskittyminen ja jaksaminen olivat parempia, kun tapaaminen oli vain kerran viikossa.

...pystytään enemmän, vaikka se on 1pv/vko kuuntelemaan ja kartottaa sen asiakkaan tilannetta. Sen nuoren jaksamisen mukaan myös ja niinkun tehokkaammin toisaalta ja eri tavalla keskittyä kuuntelemaan mikä sille ois se...(T1)

...kerran viikossa sulle ei tuu siihen ihmiseen semmosta kuormitusta, mikä mejän perustyössä nyt tulee. (T1)

Yksi työntekijä näki perusrungon ja toiminnan mallintamisen parhaana tuloksena ryhmän toiminnassa. Sen mukaan voidaan jatkossakin vetää ryhmiä ja ohjaajan sairastuessa joku muukin voi tarvittaessa vetää ryhmätoimintaa. Perusrunko koettiin hyvänä pohjana ryhmänohjaamisen lisäksi yksilökeskusteluihin.

Ja jos minä jään jostain syyst pois, nii sijainen pystyy sen kansion mukaan tekemään sen homman. Jokainen sit räätlöi sen omalla tavallaan sitten. Tukee sitä työrunkoo ja sitä mejän työkuva se kansio. (T3)

Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksia arvioitaessa apuna oli toimintakyvyn ulottuvuuksia kuvaava kaavio (Liite 1.). Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksia on neljä: Fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja kognitiivinen. Jokainen ohjaaja arvioi näiden toteutumista kuntouttavan työtoiminnan ryhmässä.

Fyysisen ulottuvuuden merkitys korostui erityisesti pitkäaikaistyöttömille suunnatuissa ryhmissä, joissa asiakkailla oli usein terveydellisiä ongelmia iästä tai päihteiden käy-

töstä johtuen. Nuorten kohdalla fyysisen ulottuvuuden käsittely oli haastateltavan mukaan kasvatuksellista ja ennaltaehkäisevää. Kaikki haastateltavat pitivät terveysteemoja tärkeinä ryhmän toiminnassa.

...se on tärkeä, et sul on joku paikka missä asut ja se on se turva ja se, et sä jollain tavalla pysyt liikkees ja sit se terveys.. mitä vanhemmas tulee sitä enemmän arvostaa tällöisiä asioita. (T3)

Moni tulee jalan, et sekin voi olla yks semmonen et lähtee liikkeelle siält kotoo. (T1)

Pitkä työttömyys alentaa haastateltavan mukaan itsearvostusta ja ryhmän yhtenä tehtävä oli vahvistaa psyykkistä hyvinvointia ja sitä kautta kiinnittymistä uudelleen yhteiskuntaan. Toinen haastateltava kokee ohjaajan antaman positiivisen palautteen parantavan itsetuntoa. Hänen mukaansa myös ryhmästä saatava positiivinen palaute ja kokemus siitä, että on tärkeä lisäävät psyykkisiä voimavaroja. Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan mahdollisuus yksilökeskusteluihin ohjaajan kanssa vahvistavat psyykkisiä voimavaroja.

Psyykkinen puoli, henkinen sitä minäkuva, voimavarat, itsearvostus, mieliala, niin nää on hyvin näkyvis. Ryhmän tärkeimpiä tehtäviä on vahvistaa psyykkistä hyvinvointia, että olisi mahdollisuus tulla yhteiskuntaan mukaan uudelleen. (T3)

Mä olen sitä mieltä, et se itsearvostuskin lähtee nousuun, kun se ihminen pääsee siihen tota toimintaan mukaan ja se rupee kokemaan, et hän on tärkeä ja me ohjaajat tuodaan sitä viestiä omalla sillä ohjaustoiminnalla. Ja tavallaan se, että hän rupeekin näkee niitä mahdollisuuksia, et se sellanen arvostus omaa itteensä kohtaan rupee pikkuhiljaa kasvamaan. (T1)

Ja se itsevarmuus kun sä kuulut taas johonkin! On kiva tulla! Se just se minäkuva, et minä oon tärkeä! Ryhmässä vahvistutaan, että uskaltaa lähtee töihin tai muualle maailmaan. (T3)

Ryhmätoiminnassa sosiaalinen vuorovaikutus, ihmissuhteiden luominen ja ylläpito ovat luontainen osa toimintaa. Haastateltavista yksi kertoo ryhmän olevan joillekin ainoa sosiaalinen kontakti. Toisaalta ryhmässä mukana olleet ovat alkaneet olla tekemisissä myös vapaa-aikana toistensa kanssa. Sosiaalinen ulottuvuus on siis laajentunut koskemaan osallistujien arkeakin.

...sosiaalsiin suhteisiin liittyvät vuorovaikutukset, voimavarat, joillekin tää oli se ainut kontakti, et kerran viikos näät ihmisii. Et kesän jälkeen yks mies itki, kun pääsi taas ryhmään...(T3)

...ei näillä nuorilla oo niitä (sosiaalisia suhteita) ollu välttämättä taas, kun niillä voi olla puol vuotta vuosi kotona oloo niin sul ei oo ketään semmosta niinku kelle sä keskusteleet päivän aikana... rupeet käymään keskustelua tai kuuntelemaan muita ihmisiä niit vuorovaikutustilanteita tulee siihen sun arkeen..(T1)

Kognitiivisen vaikutuksen merkitys jakautui haastateltavien kesken. Aikuisten ryhmän ohjaaja ei kokenut kognitiivisen ulottuvuuden olevan kovin tärkeä aikuisten ryhmässä. Hän perusteli sitä sillä, että aikuisilla on jo olemassa ongelmanratkaisukyky sekä oppimisen strategioita koulutuksen kautta. Kaksi muuta työntekijää näkivät myös kognitiivisen ulottuvuuden olevan osa ryhmätoimintaa. Toinen heistä koki, että päivittäisen aiheen ja siihen liittyvän faktatiedon käsittely ryhmässä tukee kognitiivisen ajattelun kehittymistä. Toinen oli sitä mieltä, että asiakkaan oma toimintakyky määrittelee ryhmästä saatavan kognitiivisen hyödyn.

Me ei tehdä mitään fyysistä, niinku sanotaan käsityötä tai jotain, nii mä en pysty arvioimaan suoraan toimintakykyä tai jotain semmost niinku konkreettist. Hirvee vaikee, et onx jollain joku lukihäiriö tai... aikuisista, ni se ei tuu niin paljoo esille... nuorten kans o vähä niinku eri vetää työskentely (T3)

...tehtiin yhteisiä isoja tämmösiä karttoja mihin jokainen sai tuoda omia näkemyksiään, ehkä semmonen tukee niinku sit oman ajattelun kasvua niihin asioihin. (T1)

9 PÄÄTELMÄT JA KEHITYSEHDOTUKSIA

Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää ryhmämuotoista kuntouttavaa työtoimintaa Loimaan kaupungissa. Työtoiminnan ryhmien suunnittelu ja toteutus olivat osa prosessia, jota arvioitiin toiminnan toteutuksen jälkeen työntekijänäkökulmasta. Tutkimuskysymyksinä olivat: 1) Miten ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta soveltuu työvälineeksi työllistämispalveluihin? Toinen tutkimuskysymys oli: 2) Miten sosiaalinen kuntoutus toimii välineenä kuntouttavassa työtoiminnassa?

Ryhmämuotoinen kuntouttava työtoiminta kehitettiin vastaamaan kasvavaan pitkäaikaistyöttömyyden hoitoon Loimaalla. Toimintaa kehitettiin aluksi nuorten työpajan lisäosaksi, mutta samanaikaisesti tarve samankaltaiselle toiminnalle oli myös aikuisten työttömien ryhmässä. Toiminnan toteutus sujui hyvin ja ohjaajien näkökulmasta toiminta soveltui hyvin työllistämispalvelun välineeksi. Ryhmien kanssa työskentely oli intensiivistä ja mielekästä ohjaajille. Toiminta vaatii kuitenkin suunnittelu-aikaa ennen jokaista kertaa, koska ryhmien välillä on eroja, miten toimintaa voidaan toteuttaa. Tämä suunnitteluun käytettävä työaika pitää huomioida ryhmätoiminnan vetämiseen käytettävään kokonaistyöaikaan, joten samanaikaisesti nuorten työpajan ohjaustyön kanssa sitä ei jatkossa voida toteuttaa ilman lisätyöntekijäresurssia.

Suunnitteluvaiheessa havaittiin perusrungon teemojen sopivan molemmille ryhmille. Toiminnan kevyt rakenne, jossa ei tarvita erityisiä tiloja, materiaaleja tai laitteita mahdollisti toiminnan toteuttamisen myös mobiilisti kyläkeskuksissa. Suunnittelussa molempiin ryhmiin pätevät myös lainsäädännön määritelmät kuntouttavasta työtoiminnasta.

Suunnitteluvaiheessa tuli ilmi myös nuorten työvalmennuskurssin tarve, jonka kohde-ryhmää olisivat olleet suoraan työllistyvät palvelulinja 1 asiakkaat sekä palvelulinja 2 asiakkaat, joiden työllistyminen edellyttää ammatillisen osaamisen lisäämistä sekä tukea tavoitteiden ja vaihtoehtojen selvittämisessä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat palvelulinja 3 asiakkaita, jotka tarvitsevat työllistykseen pitkäkestoista ja yksilöllistä tukea ja ohjausta. (Suhonen 2012.) Työvalmennuskurssille ei löytynyt kuitenkaan kunnan työllistämispalvelulle sopivaa toimintamuotoa tai henkilöstöresurssia toteutettavaksi muun työpajatoiminnan rinnalla.

Sosiaalisen kuntoutuksen välineeksi tämä ryhmämuotoinen toiminta soveltuisi myös erittäin hyvin. Tähän päätelmään päädyin sosiaalisten ulottuvuuksien arvioinnin kautta. Kaikki ulottuvuudet toteutuivat toiminnassa, joten voidaan olettaa, että ryhmää voitaisiin markkinoida myös sosiaalisen kuntoutuksen ryhmänä. Esitettiin ajatus ryhmätoiminnan tarjoamisesta toimeentulotukiasiakkaille toimintakykyä ylläpitävänä toimintana ilman oletusta työmarkkinoille paluusta.

10 ETIIKKA JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen eettisyyttä tarkastelin haastateltujen työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimukseen ei sisällynyt yksityisiä tai arkaluontoisia asioita, vaan tutkimus keskittyi ryhmätoiminnan analysointiin työntekijän roolissa. Haastattelujen analyysissa pyrin anonyymiteettiin mahdollisimman tarkasti. Esimerkiksi työntekijöiden sitaatit on numeroitu satunnaisesti, eikä henkilöistä puhuta nimillä. Tiedostin, että oma mukana oloni ryhmien toiminnan aikana vaikuttaisi haastattelujen tekemiseen ja analysointiin. Mielestäni omasta kokemuksestani ohjaajana oli hyötyä analysoinnissa ja varsinkin haastattelun teemoittelussa. Analyysin tekemisessä oli kuitenkin tärkeää antaa aineistojen puhua ja pyrkiä aineiston objektiiviseen käsittelyyn.

Kaikkia osapuolia informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta ja haastattelun menetelmistä etukäteen. Haastatteluaineiston keräämisvaiheessa kysyttiin lupa haastattelun nauhoittamiseen, josta yksi työntekijä kieltäytyi. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen aineistot hävitetään.

Opinnäytetyöstä on tehty kirjallinen sopimus työelämäkumppanin kanssa. Opinnäytetyö on myös esitelty ennen julkaisemista työelämäkumppanille ja sen julkaisemiseen on saatu lupa.

Validiteetilla tarkoitetaan tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuutta ja pätevyyttä. Reliabiliteetti käsitteenä liitetään yleensä kvantitatiiviseen tutkimukseen, jolloin arvioidaan tulosten pysyvyyttä ja toistettavuutta. (Hyväri & Vuokkila-Oikkonen i.a.) Tutkimuksen kvalitatiivisesta luonteesta johtuen pysyvyys ja toistettavuus eivät ole tärkeimpiä mittareita mitattaessa tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä. Toisaalta tutkimuksen toistaminen olisi mahdollista samanlaisessa ympäristössä. Tässä tapauksessa pienehkössä kaupungissa. Paikallinen asiakasrakenne ja toteutukseen osallistuvien työntekijöiden persoonat vaikuttaisivat lopputulokseen, joka todennäköisesti jossain määrin poikkeaisi tämän tutkimuksen lopputuloksesta.

Tämän kehittämistyön lopputuloksia voidaan pitää luotettavina, koska tutkimus- ja kehitystyö tehtiin tarkasti rajatulle kohderyhmälle. Tutkimukseen osallistuivat kaikki toimintaa ohjanneet henkilöt, joten aineistoa voidaan pitää kattavana ja luotettavana.

11 POHDINTOJA

Teoreettisen viitekehyksen selvittäminen oli mielenkiintoista ja antoi paljon uusia näkökulmia kuntouttavan työtoiminnan toteutukseen. Aineistoa käsitellessä tiedonhaku tiivistyi ja kohdentui tarkemmin sosiaalisen kuntoutuksen kenttään.

Oma mielenkiintoni kohdentuu niihin heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin, jotka ovat pudonneet kaikkien palveluiden ulkopuolelle. Heille pitää tarjota mahdollisuus osallistua oman kykynsä mukaan yhteiskunnan toimintaan. Erityisenä huolena on tämän ryhmän ylisukupolvisen marginalisaation syntyminen, joka on nähtävissä 1990-luvun laman jälkeen työttömiksi jääneiden 1990-luvulla syntyneissä lapsissa. He ovat nuoria nyt ja moni on kotoa saatavan tuen puuttuessa omaksunut vanhempien työttömyyden kulttuurin. Näiden nuorten motivointi työhön ja opiskeluun on ollut ryhmätoiminnan yhtenä tavoitteena.

Sosiaalinen kuntoutus tulevaisuuden työkenttänä näyttäytyi kiinnostavana. Myös tieteenalana ja tutkimuskenttänä se vaikuttaisi olevan tulevaisuuden ala. Sosiaalityön uudelleen järjestäytyminen lainsäädännön avustuksella tulee tapahtumaan lähivuosina. Odotan innolla sitä, minkälaista sosiaalityö on, kun itse olen valmistunut ammattiin. Ratkaisukeskeinen ja kuntouttava työote ovat itselleni ominaisia työmenetelmiä ja olen tyytyväinen havaittuani profession kehittyvän näihin suuntiin.

Tätä tutkimusta tehdessäni koin kehittämistutkimuksen mielenkiintoisena ja hyödyllisenä välineenä tuoda esiin työntekijöiden hiljaista tietoa asiakasryhmän tarpeista. Toivoisin saavani tehdä vielä lisää tutkimusta sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuudesta. Vaikuttavuuden mittaaminen sosiaalialalla on haasteellista, mutta palkitsevaa. Toimin-

nan resursseja saadaan kohdennettua toimiviin palveluihin ja palvelurakennetta kehitettyä asiakaslähtöisemmäksi. Samalla työntekijöiden kuuleminen kehittämisessä lisää työssä jaksamista ja tekee työn näkyväksi.

Tutkijan rooliin asettuminen oli luontevaa ja ammatillisen kasvun kannalta tärkeää. Koin tutkimuksen tekemisen mielenkiintoisena ja kehittävänä prosessina, jossa pääsin irtaantumaan perustyöstä ja tarkastelemaan sitä ulkopuolisen silmin aineiston valossa. Toisaalta oma ohjauskokemukseni toi lisäarvoa tutkimukseen, koska tiesin, minkälaista ryhmän kanssa työskentely on ja minkälainen kohderyhmä oli kyseessä. Työyhteisön ja työmenetelmien kehittäminen kiinnostavat tulevaisuudessakin. Ammatillisesti tulen todennäköisesti suuntautumaan tutkimus- ja kehitysprojekteihin.

Nuorisolain ja työlainsäädännön muutokset pitää huomioida myös tulevaisuudessa ryhmätoiminnan toteutuksessa. Esimerkkinä nuorisolain muutos, joka tuli voimaan 2016, muutti §7 mukaisen palveluverkoston tehtävää ja kokoonpanoa koskevaa määritelmää hyvin yleiselle tasolle (Nuorisolaki 2016). Vanhassa laissa §7a määritteli verkostoon kuuluvat tahot ja sen tehtävän yksityiskohtaisemmin (Nuorisolaki 2006). Lain henki muuttui määrävästä ohjaavaksi, jolloin vaarana on, että monialaiset palveluverkostot jäävät kahvikerhon asteelle.

Työ- ja elinkeinotoimisto tai kunta on velvollinen aloittamaan toimenpiteet aktivointisuunnitelman laatimiseksi, kun asiakkaana oleva henkilö täyttää jonkun kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain soveltamisalaa koskevassa 3 §:ssä tarkoitetuista niin sanotuista aktivointiehdoista. Kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain soveltaminen ja aktivointisuunnitelman laatimisvelvoite riippuvat henkilön iästä, työvoimapoliittisten toimenpiteiden toteuttamisesta ja siitä, saako henkilö työttömyyden johdosta työmarkkinatukea vai toimeentulotukea. (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13 §:n muuttamisesta 2014.) Toimeentulotuen perusosan maksun siirtyminen KELAlle on 2017 vuoden aikana viivästyttänyt toimeentulotuki-asiakkaiden aktivointeja, koska tiedon kulku on saatu toimimaan vasta loppuvuodesta 2017. Kuntouttavan työtoiminnan laissa §27, jossa tätä tiedonantovelvoitetta käsitellään, tiedonantovelvoite on tullut voimaan jo 9.12.2016 (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001). Toimeentulotuen asiakkaat ovat suuressa vaarassa muuttua näkymättömiksi, kun toimeentulotuen hakuun ei enää sisälly käyntejä sosiaalitoimistossa. Mielenkiintoista

on, että jo vuonna 2010 Vainio ja Airaksinen ovat tutkineet aktivoinnin pullonkauloja Askel-hankkeen yhteydessä pääkaupunkiseudulla ja päätyneet tulokseen, jossa tieto aktivointiehdon täyttävistä asiakkaista ei systemaattisesti kulkeudu aktivoinneista vastaaville (kunta, työvoimahallinto) tahoille KELAlta (Airaksinen & Vainio 2010). Miten voi olla mahdollista, ettei tähän ole vielä tänä päivänä toimivaa järjestelmää vuonna 2017?

Tämän ryhmän suunnitteluvaiheessa en ollut tietoinen valtakunnallisesta SOSKU-hankkeesta, mutta tutustuin hankkeen sisältöön etsiessäni tietoa sosiaalisen kuntoutuksen hankkeista. Oli mielenkiintoista huomata, että paikallisella tasolla olimme havainneet kehittämistarpeita juuri samassa kohderyhmässä. SOSKU-hankkeen kohderyhmänä ovat työelämän ulkopuolella ja heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt. Toiminnan tavoitteena ovat työ- ja toimintakyvyn parantaminen ja asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden tukeminen. (Kuntoutussäätiö 2016.)

Tilastojen valossa havaitsin, miten paljon on syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä. Nuorten syrjäytyminen pitäisi pystyä aina katkaisemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, että he voisivat elää hyvän elämän. Yhteiskunnallisestikin on kestävämpää, jos osa jokaisesta ikäluokasta menetetään työkyvyttömyyseläkkeelle. Vielä pahempaa ehkä on, että osa nuorena syrjäytyneistä saa ”syrjäytyä rauhassa” koko elämänsä ilman, että kukaan kysyy: ”Voinko auttaa?”

LÄHTEET

- Airaksinen, Pasi; Vainio, Kirsi 2010. Aktivoinnin pullonkaulat – aktivointisuunnitelma kuntouttavan työllistämisen tukena sekä selvitys siihen liittyvistä ongelmista. Askel- koulutus. Viitattu 30.12.2017. <https://www.thl.fi/documents/10531/1449887/Aktivoinnin+pullonkaulat.pdf/3075ecf4-d4bc-4740-88b9-59bf6ba8bbb2>
- Ala-Kauhaluoma, Mika; Tuusa, Matti 2014. Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:42. Viitattu 25.4.2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70320/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13 §:n muuttamisesta. HE 328/2014. Edilex. Viitattu 30.12.2017. <https://www.edilex.fi/he/20140328>
- Hirsjärvi, Sirkka; Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino. 47, 92, 168-169.
- Hyväri, Susanna; Vuokkila-Oikkonen Päivi i.a. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas: Tutkimus- ja kehitystyön opas: Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus. Viitattu 17.3.2018. <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=3530138>
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila 2004. Kuntoutuksen perusteet. 1. painos. Vantaa: DARK oy.
- Järvikoski, Aila 2014. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43, 47. Viitattu 24.4.2017. http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/114972/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1
- Kansaneläkelaitos i.a. Työmarkkinatuen kuntarahoitus. Viitattu 30.4.2018. <http://www.kela.fi/tyomarkkinatuen-kuntarahoitus1>
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 38/2010.

- Viitattu 22.4.2016. <http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/80039/4aa5eb26-0e0e-4dac-928e-4597d8c7a8d9.pdf?sequence=1>
- Kerätär, Raija 2016. Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Oulun yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 24.4.2017. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526210865.pdf>
- Kettunen, Reetta; Kähäri-Wiik, Kaija; Vuori-Kemilä, Anne; Ihalainen, Jarmo 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. 4. painos. Helsinki: WSOY pro oy.
- Kuntoutussäätiö 2016. SOSKU-hanke. Viitattu 30.12.2017. <https://kuntoutussaatio.fi/sosku-hanke/>
- Kuula, Arja 1999. Toimintatutkimus – Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino, 10-11, 27, 142.
- Kuula, Arja 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. Anita, Saaranen & Anna Puusniekka 2006. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 41-42. Viitattu 6.12.2017. <https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4453723/kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf>
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13§:n muuttamisesta 2015. 142/2015. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 1.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150142>
- Laki Kuntouttavasta työtoiminnasta 2001. 189/3.2.2001. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 23.4.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189#L1>
- Laki Toimeentulotuesta 1997. 1412/30.12.1997. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 22.4.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412#L2P10>
- Luhtasela, Leena 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Lisensiaattityö. Viitattu 23.4.2017. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/16493>
- Nuorisolaki 2006. 72/27.1.2006. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 1.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

- Nuorisolaki 2016. 1285/21.12.2016. Finlex – Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 30.12.2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285#Lidp450071664>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö i.a. Nuorisotakuu. Viitattu 1.9.2016. <http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Nuorisotakuu/?lang=fi>
- Pohjantammi, Ismo 2006. Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12. Viitattu 25.4.2017. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/tyopaja.pdf>
- Rissanen, Riitta 2006. Fenomenografia. Luku 5.1 Anita, Saaranen & Anna, Puusniekka 2006. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 36. Viitattu 19.11.2017. <https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4453723/kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf>
- Rissanen, Paavo; Kallanranta, Tapani; Suikkanen, Asko (toim.) 2008. Kuntoutus. 2. Painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino oy.
- Sosiaalihuoltolaki 2014. 1301/30.12.2014. Finlex - Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 22.4.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Lidm2989136>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2016. Sosiaalihuoltolaki – Soveltamisopas. Viitattu 22.4.2016. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>
- Suhonen, Mari 2012. TE-toimiston palvelulinjat osana palvelumallin muutosta. Pohjois-Karjalan ELY-keskus. Viitattu 16.12.2017. https://www.uef.fi/documents/677351/715039/suhonen_te-keskus.pdf/de3359c9-5a73-4662-a70c-48febd937a5a
- Suomen virallinen tilasto: [verkkojulkaisu]. 2016, Taulukko:. Kelan työttömyysturvetuudet korvausperusteen mukaan Helsinki: Kela [viitattu 26.4.2017]. Saantitapa: http://raportit.kela.fi/ibi_apps/WFServlet?IBIF_ex=NIT086AL
- Suomen virallinen tilasto: [verkkojulkaisu]. 2016, Taulukko:. Työmarkkinatukiseuranta: kunnan osarahoittama työmarkkinatuki. Helsinki: Kela [viitattu 26.4.2017]. Saantitapa: http://raportit.kela.fi/ibi_apps/WFServlet

- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Ruuth, Mari 2016. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU). Väliraportti 1 (Hanketoiminnan kuvaus ja väliarviointi ajalta 1.4.2015-30.4.2016). 6. Viitattu 14.12.2017.
https://www.thl.fi/documents/10531/3149614/SOSKU_V%C3%A4liraportti_I_181116.pdf/713b2ce4-18a5-4fb9-9c9f-0b56cb72d552
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja, i.a, viitattu 21.4.2017, <https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/aktivointisuunnitelma/aktivointisuunnitelman-laatiminen>
- TE-palvelut i.a. Nuorisotakuu. Viitattu 1.9.2016. <http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakkijalle/nuoret/nuorisotakuu/index.html>
- Tuomi, Jouni&Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi, 39-42
- Työttömyysturvalaki 2002. 1290/30.12.2002 Finlex - Valtion säädöstietopankki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 27.3.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290#L2aP14>

LIITE 1 Nuorten ryhmän toimintasuunnitelma

Kaisa Kantola

Toimintasuunnitelma Nuorten ryhmä

1. Toimintakerta:

Kahvitellaan ja kerrotaan mitä kuntouttavan jakso pitää sisällään. Kysytään mielipiteitä ja muokataan toimintaa tarvittaessa ryhmän toiveiden mukaan. Esitellään portfolion tarkoitus lyhyesti. Ohjeistetaan seuraavan kerran toimintaa varten ”kotiläksy”. Kotiläksynä on seurata omia ruokailutottumuksiaan.

2. Toimintakerta:

Toimintakerran teemana on ravitsemus. Edellisellä kerralla ohjeistetaan pitämään ruokapäiväkirjaa tai ottamaan syömiensä tuotteiden käärepapereita mukaan. Keskustellaan niiden pohjalta ruokavaliosta ja sen merkityksestä hyvinvointiin. Keskustellaan ruuan hinnasta ja laadusta. Tehdään terveellinen välipala. Portfolioon kirjauksia esim. miten ruokavaliota voisi muuttaa terveellisemmäksi. Annetaan kotiläksyt seuraavalle kerralle. Läksynä on pitää liikuntapäiväkirjaa.

3. Toimintakerta:

Toimintakerran teemana on fyysinen hyvinvointi. Käydään läpi liikuntasuosituksia ja verrataan omaa liikkumista siihen. (mahdollisesti fysioterapeutin käynti ja ohjeistus kotijumppaan tms.). Tehdään tuolijumppaa tai pieni kävelylenkki. Portfolioon kirjauksia omista liikuntatottumuksista/historiasta/sairauksista, jotka vaikuttavat päivittäiseen suoriutumiseen. Seuraavan kerran kotiläksynä miettiä omaa työ/koulutushistoriaa ja tulevaisuuden haaveita niihin liittyen.

4. Toimintakerta:

Teemana on työ- ja koulutus. Mietitään ryhmän toiveiden ja tarpeiden perusteella työllistymismahdollisuuksia sekä kouluttautumisen merkitystä. (mahdollinen vierailija esim. yritys/koulu). Portfolioon lisätään oma koulutus/työhistoria ja tulevaisuuden suunnitelma.

5. Toimintakerta:

Väliarviointi/palautte/kertaus mitä on aikaisemmilla kerroilla tehty. Yksilökeskusteluja (?) kahittelua. Tehtävänä on oman portfolion täydentäminen ja tavoitteiden määrittely loppujaksolle. Mahdollisesti hankitaan lähete työttömien terveystarkastukseen TE-

toimistosta. Seuraavan kerran ohjeistuksena tehdä miellyttävien toimintojen listaa viikon tapahtumista.

6. Toimintakerta:

Teemana on psyykinen hyvinvointi. Vierailija pitää luennon psyykkisen hyvinvoinnin merkityksestä. Vapaata keskustelua ja kirjauksia portfolioon haluamista asioista (psyykinen sairaus/hoidot tms.) Seuraavan kerran ohjeistuksena pitää juomapäiväkijaa.

7. Toimintakerta:

Teemana on alkoholi ja päihteet. Tavoitteena herätellä näkemään oma päihteiden käyttö verrattuna ”normeihin”. Päihdetyöntekijän vierailu/luento. Keskustelua asiasta. Omaan portfolioon kirjataan kommentteja suhteestaan päihteisiin. Halutessaan voi asettaa tavoitteita päihteiden käytön vähentämiseksi. Voidaan avustaa yhteydenotossa päihdepoliklinikalle. Seuraavan kerran ohjeistuksena seurata työpaikkailmoituksia ja tulostaa/kirjoittaa muistiin ainakin yksi kiinnostava työpaikka.

8. Toimintakerta:

Teemana on mielekäs työ. Työpaikkailmoitusten pohjalta pohditaan mitä on mielekäs työ ja miten siihen voisi päästä. Mietitään realistisia mahdollisuuksia työllistyä haaveilemaansa työhön. Otetaan selvää yhdessä koulutusvaatimuksista k.o alalle. Keskustellaan yleisesti työllistymisestä ja työn merkityksestä itselle. Kirjataan portfolioon ajatuksia työstä. Voidaan tehdä mahdollinen suunnitelma siitä, miten työllistyn. Jatketaan 4.toimintakerran aihepiiriä.

9. Toimintakerta:

Palataan liikuntateemaan. Keskustellaan mahdollisista muutoksista liikunnassa ja liikutaan yhdessä kevyesti. Fysioterapeutti tms. olisi hyvä lisä ohjeistamaan ”kotijumppaa”. Voidaan käydä esimerkiksi keilaamassa. Kerran tavoitteena on liikunnan ilo.

10. Toimintakerta:

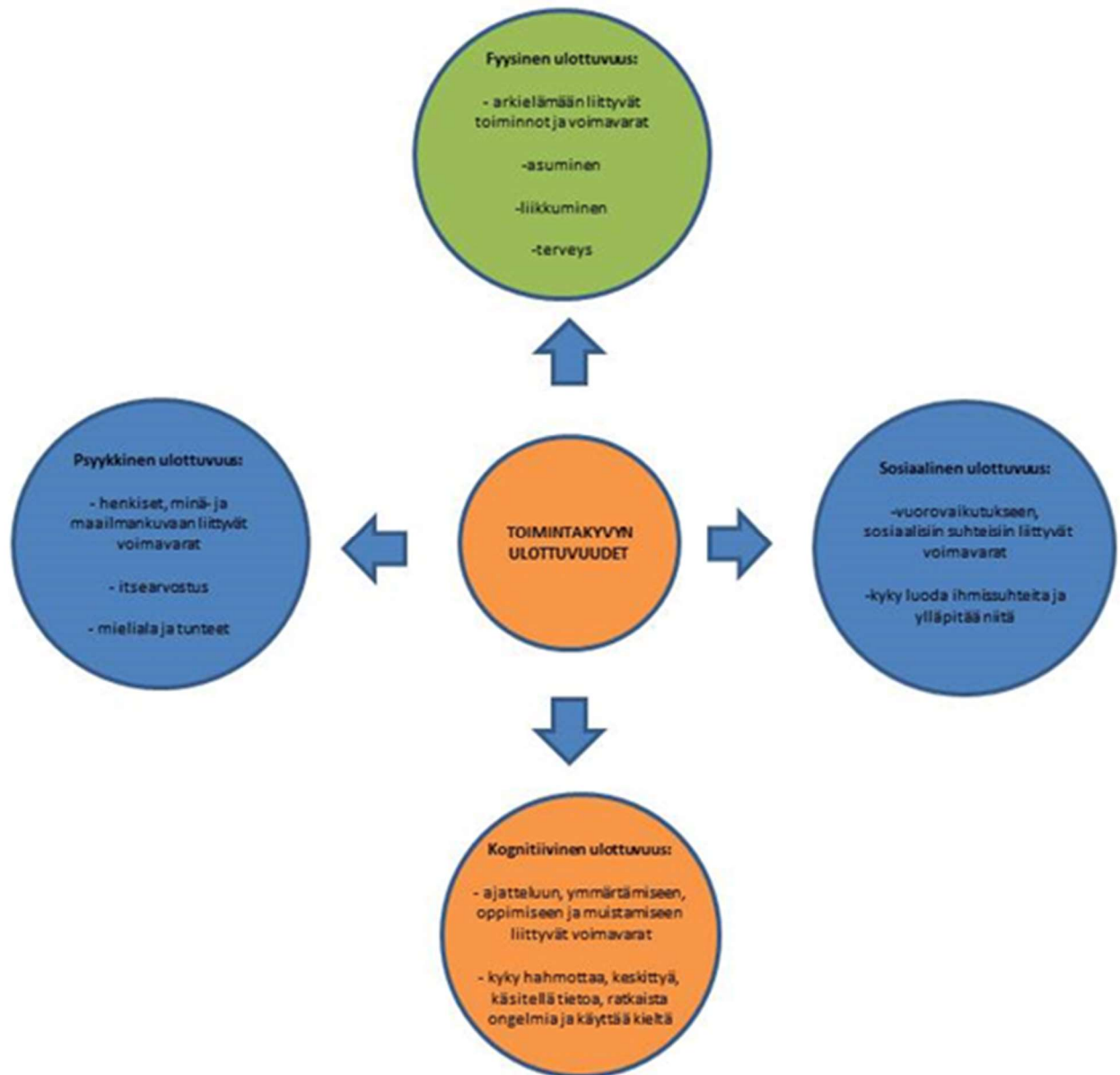
TE- toimiston vierailija tai työvalmentaja vierailee kertomassa työllistävästä aloista ja työelämän vaatimuksista. Portfolioon mietitään omia vahvuuksia ja kehitettäviä asioita työllistymiseen liittyen.

11. & 12. Toimintakerrat:

Tehdään yhteisesti loppuarviointia ja viimeistellään portfolioa. Valmistaudutaan siirtymään seuraavaan toimenpiteeseen (kuntouttava työtoiminta, työkokeilu, koulu, työ, terveydenhuollon palvelut). Lopuksi ohjelmassa on ryhmän päättäminen pieneen yhteiseen juhlaan.

Ennen aloitusta: 1. Portfoliokansion tekeminen 2. Vierailijoiden varaaminen. Tilat ym. on olemassa. Voidaan aloittaa nopealla aikataululla.

LIITE 2 Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet

Kaavio on peräisin Sosku-hankkeen (sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke) väliraportista (Ruuth 2016,6) ja sitä on muokattu tätä tutkimusta varten selkeämmäksi.